

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»

Τα τριμερή σχήματα για την προστασία της Ανατολική
Μεσόγειου

Διπλωματική Εργασία του
Ιωάννη Κερίμη (4332020016)

Επιβλέπων καθηγητής: Ιωάννης Σεϊμένης

Μέλη επιτροπής: Γεώργιος Μαρής, Κωσταντίνος Μαγκλίβερας

ΡΟΔΟΣ
ΜΑΪΟΣ 2022

Στην Έφη και τον Στράτο
που δίνουν καθημερινά νόημα στην λέξη Γονείς

“ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ.

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.”

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία θα προσπαθήσουμε να αποσαφηνίσουμε και να αναλύσουμε κάποια από τα σημαντικότερα ζητήματα, που συμβάλουν στην ασφάλεια της Ανατολικής Μεσόγειου. Η Μεσόγειος, μία περιοχή με μεγάλη ιστορία ανά τους αιώνες, συνεχίζει στις μέρες μας να είναι ένα κομβικό σημείο στη διεθνή σκηνή. Η ιδιαίτερη αυτή περιοχή ενώνει δύο ωκεανούς και πέντε ηπείρους και για αυτό μέχρι και σήμερα τα συμφέροντα που ασκούνται από ή στα κράτη της περιοχής επιδρούν και στην υπόλοιπη περιφέρεια. Τα κυριότερα μέχρι και το τέλος του 20^ο αιώνα ζητήματα τα οποία παραμένουν ανεπίλυτα μέχρι και σήμερα είναι το Κυπριακό και το Παλαιστινιακό ζήτημα. Θα δούμε πώς αυτά τα δύο μακροχρόνια ζητήματα συμβάλουν στην περιφερειακή ασφάλεια της Μεσογείου καθώς και πώς αλληλοεπιδρούν με τα νέα ζητήματα που προκύπτουν στον 21^ο αιώνα. Επίσης θα προσπαθήσουμε να αποσαφηνίσουμε τα ζητήματα ενεργειακής και περιφερειακής ασφάλειας που προκύπτουν μέσα από την ανακάλυψη και αξιοποίηση των κοιτασμάτων φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου, τη στάση της Τουρκίας, αλλά και τις δράσεις των χωρών της περιοχής για την προφύλαξή τους. Κύριος σκοπός αυτής της εργασίας είναι μέσα από την ανάλυση των κυριότερων ζητημάτων ασφαλείας και ενεργειακής ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο, να παρουσιάσει μια ολοκληρωμένη εικόνα για την κατάσταση στην περιοχή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1. ΟΙ ΔΙΕΝΕΞΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟ 2000	9
1.1 ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ	9
1.1.1 ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ (2002-2004)	10
1.1.2 Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ: ΟΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΣΤΟ Grand Montana.....	11
1.1.3 Η ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΤΩΝ ΣΥΝΟΜΙΛΙΩΝ	12
1.2 ΤΟ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ	13
1.2.1 Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΙΝΤΙΦΑΝΤΑ.....	13
1.2.2 Ο ΟΛΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΗΠΑ.....	14
1.2.3 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗΣ ΚΑΙ Ο ΠΑΛΑΙΣΤΗΝΙΑΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ.....	15
1.2.4 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΩΣ ΚΡΑΤΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗ 16	
2. ΑΣΦΑΛΕΙΑ, ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ	18
2.1 ΠΩΣ ΟΡΙΖΕΤΑΙ Η ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΙΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ.....	18
2.2 ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ :ΕΝΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΟΡΟΣ	18
2.3 ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑ (MARITIME SECURITY).....	19
2.4 ΚΟΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ ΤΗΣ ΕΕ (ΚΠΑΑ)	21
3. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ: ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ	22
3,1 ΤΟ ΝΕΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ.....	23
3.1.1 ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ ΣΥΜΒΑΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΕ 24	
3,2 ΟΙ ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΣΕ ΝΟΥΜΕΡΑ	25
3.1.2 ΙΣΡΑΗΛ.....	26
3.1.3 ΚΥΠΡΟΣ.....	26
3.1.4 ΑΙΓΥΠΤΟΣ.....	27
4. Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΡΓΕΙΑΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΚΑΙ Ο EAST MED.....	28
4.1 LNG Η' ΝΑ ΜΗΝ LNG.....	30

4.2 Η ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.....	30
4.3EASTMED GAS FORUM.....	31
5. ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ.....	33
5.1 ΓΑΛΑΖΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ.....	35
5.2 ΤΟ ΤΟΥΡΚΟΛΙΒΥΚΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ.....	36
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	39

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ανατολική Μεσόγειος, λόγω της στρατηγικής θέσης της αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα στη δυναμική οποιασδήποτε περιφερειακής ασφάλειας. Η Τουρκία η Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο (μέσω των βάσεων στην Κύπρο) την καθιστούν το νοτιότερο κομμάτι του ΝΑΤΟ καθώς και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, όπως θα δούμε παρακάτω, έχει σημαντικές γεωπολιτικές αλλαγές την τελευταία δεκαετία. Οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή και στην Ανατολική Μεσόγειο συνδέονται όλο και περισσότερο μεταξύ τους, καθώς ο αντίκτυπός τους είναι πέραν από την περιοχή τους. Οι προκλήσεις και οι επιπτώσεις για την ασφάλεια είναι σημαντικές, καθώς χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το Κυπριακό ζήτημα, το οποίο δεν αφορά μόνο τους περιφερειακούς δρώντες όπως η Τουρκία, η Ελλάδα και η Κύπρος, αλλά την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις ΗΠΑ και την Ρωσική Ομοσπονδία. Το κομμάτι της ανατολικής Μεσογείου απασχολείται επίσης από ζητήματα *ενεργειακής ασφάλειας*, ζητήματα *θαλάσσιας ασφάλειας*, *κρατική κυριαρχία*, *διεκδικήσεις* στην ανεξάρτητη οικονομική ζώνη, αλλά και *ενεργειακούς πόρους* και την καταμέτρησή τους, καθώς και πώς αυτοί συμβάλουν στην περιφερική ασφάλεια.

Πέραν του ευρωπαϊκού κομματιού της ανατολικής Μεσογείου, οι προκλήσεις οι οποίες υπάρχουν ακόμη και από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα είναι η *επίλυση του Παλαιστινιακού*, καθώς και τα δύο μέρη του ζητήματος αυτού, Ισραήλ και Παλαιστινιακή Αρχή επηρεάζονται από τους γείτονές τους, είτε τη Συρία, είτε την Αίγυπτο, δημιουργώντας ένα ευάλωτο και ευμετάβλητο περιβάλλον γύρω από αυτούς. Κάτι το οποίο δεν θα μπορούσαμε πλέον να μην αναφέρουμε είναι οι *προσφυγικές ροές* οι οποίες έχουν δημιουργηθεί λόγω των αραβικών εξεγέρσεων από τα 2011 έως σήμερα και το μέχρι πρότινος *Ισλαμικό Κράτος*.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα αναφερθούμε:

- στους φυσικούς πόρους της ανατολικής Μεσογείου και στις προκλήσεις τις όποιες προκύπτουν από αυτές σε ζητήματα ασφαλείας σε περιφερειακό μήκος,
- στην εμπλοκή των εξωτερικών δρώντων, όπως της Ρωσίας, στον μέχρι και σήμερα εμφύλιο της Συρίας,

- στην προσπάθεια μέχρι πρότινος των ΗΠΑ στη βελτίωση των σχέσεων Ισραήλ και Σαουδικής Αραβίας μέσω του ενεργειακού κομματιού, αλλά και του Παλαιστινιακού ζητήματος.
- στην τριμερή σχέση Ελλάδας – Κύπρου - Ισραήλ και Ελλάδας – Κύπρου – Αιγύπτου, όσο αφορά στους φυσικούς πόρους της ανατολικής Μεσογείου, καθώς και πώς αυτές οι συνεργασίες μπορούν να αποφέρουν μία συμβολή στην περιφερειακή και ενεργειακή ασφάλεια της περιοχής καθώς και των ίδιων αυτών κρατών.
- στον ρόλο της Τουρκίας και την θέση της στην Ανατολική Μεσόγειο.

1. ΟΙ ΔΙΕΝΕΞΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟ 2000

Τις τελευταίες δεκαετίες μετά την ανακάλυψη φυσικών πόρων στην Ανατολική Μεσόγειο, υπήρξε η αναζωπύρωση αλλά και η επανεμφάνιση ζητημάτων, τα οποία από τα τέλη της δεκαετίας του 90 είχανε παγώσει ή σε ένα βαθμό βρίσκονταν σε ύφεση. Κάποια από αυτά, όπως το Κυπριακό και τα ζητήματα μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας στο Αιγαίο είχαν ως αποτέλεσμα να εμφανιστούν και στην Ανατολική Μεσόγειο νέες διαμάχες. Παρατηρούμε ότι τα ζητήματα διευθέτησης θαλάσσιων ζωνών στο Αιγαίο μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας επεκτείνονται στην Ανατολική Μεσόγειο από

- τη θέση της Ελλάδας στην προσπάθειά της να οριοθετήσει ΑΟΖ με την Κύπρο, καθώς και την πλευρά της Τουρκίας, η οποία νιώθει να παραμερίζεται και να αποκόπτεται από αυτό που της ανήκει στη περιοχή
- την ενδυνάμωση σχέσεων μεταξύ Ελλάδας – Κύπρου με το Ισραήλ ,αλλά και την εμφάνιση της Αιγύπτου μετά τις αραβικές εξεγέρσεις.

1.1 ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Αν και έχουν περάσει 48 χρόνια από την εισβολή στην Κύπρο με αποτέλεσμα την κατοχή του 38% του νησιού, το Κυπριακό παραμένει ανεπίλυτο. Η επίλυση του Κυπριακού δεν είναι ευθύνη των ελληνικών κυβερνήσεων, παρά μόνο στο κομμάτι ασφαλείας της νήσου βάση εγγυήτριας δύναμης, μαζί με το Ηνωμένο Βασίλειο και την Τουρκία. Βλέπουμε ότι μέχρι το 2003 επικράτησε ότι *«η Λευκωσία αποφασίζει και η Αθηνά στηρίζει»*, καθώς και το ότι μετά το 1974 και την τουρκική εισβολή, η ελληνική εξωτερική πολιτική είχε ως στόχο να στηρίζει την Κύπρο στην επίλυση του προβλήματος το οποίο προέκυψε με την εισβολή με ένα δικοινοτικό κράτος Ομοσπονδίας όπου είχε συμφωνηθεί το 1977 από τον ΟΗΕ. Βάσει αυτού, η Ελλάδα στήριξε την Κύπρο στη διαδικασία ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μιας και ένας από τους όρους αυτής θα ήταν η επίλυση του Κυπριακού ζητήματος. Βέβαια, όποιες προσπάθειες είχαν γίνει πριν το 2003 είχανε ναυαγήσει κατά κύριο λόγο εξαιτίας του τουρκοκυπριακού ηγέτη Ραούφ Ντενκτάς, καθώς και της αδιάλλακτης θέσης της Τουρκίας η οποία ήταν και η μόνη που το αναγνώρισε το 1983 ¹ όταν ο Ντενκτάς ανακήρυξε το ψευδοκράτος ή αλλιώς «τουρκοκυπριακό κράτος».

Με τη νέα χιλιετία, βλέπουμε δύο ρεαλιστικές ευκαιρίες που θα είχαν επιλύσει το πρόβλημα του Κυπριακού, η οποία πρώτη ήταν το «σχέδιο Ανάν» το 2002 υπό τον γενικό γραμματέα του ΟΗΕ Κόφι

¹ Π.Κ Ιωακειμίδης: *Επιτεύγματα και τα στρατηγικά λάθη της εξωτερικής πολιτικής της Μεταπολίτευσης* Θεμέλιο Αθηνά 2020 σελ. 87

Ανάν, ενώ η δεύτερη σημειώθηκε το 2017 στο Grand Montana της Ελβετίας, η οποία πλέον σε μία ευρωπαϊκή Κύπρο άφησε να εννοηθεί ότι το Κυπριακό θα έφτανε στο τέλος του, μιας και οι τότε ηγέτες των δύο μερών του νησιού Δημήτρης Χριστόφιας και Μεχμέτ Αλί Ταλάτ οι συνθήκες έδειχναν ιδιαίτερα ευνοϊκές. Παρόλα αυτά και οι δύο ευκαιρίες χάθηκαν για τους λόγους τους οποίους θα δούμε παρακάτω.

1.1.1 ΣΧΕΔΙΟ ANAN (2002-2004)

Από το 2002 έως το 2004 υπήρξαν έντονες διαπραγματεύσεις μεταξύ των τεσσάρων πλευρών Ελλάδας, Κύπρου, Τουρκίας και ψευδοκράτους, καθώς και η υποβολή πέντε σχεδίων. Ο κυριότερος λόγος όμως για τον οποίο ήταν η πρώτη ρεαλιστική ευκαιρία για την επίλυση του προβλήματος ήταν διότι ο τότε νέο-εκλεγμένος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν επιθυμούσε την είσοδο της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση - ήδη από το 1999 είχε ανακηρυχθεί υποψήφια για ένταξη χώρα. Ειδικότερα, μετά τις τουρκοκυπριακές εκλογές του Δεκεμβρίου του 2003 και την αλλαγή διοίκησης του ψευδοκράτους με τον φίλο-ευρωπαϊό Μεχμέτ Αλί Ταλάτ είχε ως αποτέλεσμα Τουρκία και ψευδοκράτος να είναι προσανατολισμένα σε μία ευρωπαϊκή πορεία και υπέρ της επίλυσης του Κυπριακού ζητήματος, κάτι το οποίο δεν συνέβη από την πλευρά των Ελληνοκυπρίων και της Ελλάδας, όταν στις εκλογές του Φεβρουαρίου του 2003 ο Πρόεδρος Γλαύκος Κληρίδης του (ΔΗΣΥ) έχασε τις εκλογές και ανέλαβε Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας ο Τάσος Παπαδόπουλος του (ΔΗΚΟ), ένας πολιτικός γνωστός για τις ιδέες του, με μεγάλες επιφυλάξεις για το σχέδιο Ανάν, αρνητικές σε μεγάλο βαθμό για το σχέδιο το οποίο είχε παρουσιαστεί από τον Κόφι Ανάν. Αυτό, σε συνεργασία με τις εκλογές στην Ελλάδα το 2004 και την ανάληψη της εξουσίας από τη Νέα Δημοκρατία και πρωθυπουργό τον Κώστα Καραμανλή, είχε ως αποτέλεσμα να αλλάξει η στάση της Ελληνικής και Ελληνοκυπριακής πλευράς λόγω της επιφυλακτικής στάσης των δύο νέων κυβερνήσεων της Ελληνικής πλευράς, ανεξαρτήτως από τις εγγυήσεις τις οποίες υπήρχαν μέχρι τότε, δεδομένου του ότι η Κύπρος είχε υπογράψει το 2003 την εισχώρησή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση ². «Ωστόσο στην κρίσιμη τελική τετραήμερη συνάντηση πάνω στο σχέδιο Ανάν που έγινε στη Λούκερνη της Ελβετίας (Μάρτιος 2004) με τη συμμετοχή, εκτός από τις δυο κοινότητες, και της Ελλάδας και της Τουρκίας (ως εγγυήτριες δυνάμεις), η Ελληνική και η Ελληνοκυπριακή πλευρά εμφανίστηκαν να έχουν αποτύχει στην προσπάθειά τους να κάνουν αποδεκτές από τον Γ.Γ. Κόφι Ανάν σειρά τροπολογιών στο τελικό σχέδιο.»³

² ² Π.Κ Ιωακειμίδης: *Επιτεύγματα και τα στρατηγικά λάθη της εξωτερικής πολιτικής της Μεταπολίτευσης* Θεμέλιο Αθηνά 2020 σελ..88

³ το ίδιο σελ. 90

Παρόλα αυτά, οι δύο κοινότητες στο δημοψήφισμα μερικές μέρες πριν η Κύπρος ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με τον Ελληνοκύπριο πρόεδρο να στέλνει μήνυμα κατά της ψήφισης του προτεινόμενου σχεδίου, είχε ως αποτέλεσμα το σχεδόν 80% των Ελληνοκυπρίων να το καταψηφίσουν στο δημοψήφισμα. Σε αντίθεση με τους Τουρκοκύπριους όπου το 65% το υπερψήφισαν, η Ελληνική πλευρά στήριξε αυτήν της την απόφαση στο ότι η Κύπρος θα μπορούσε να διεκδικήσει καλύτερους όρους στην επίλυση του θέματος ως προς την πλευρά της σαν μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1.1.2 Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ: ΟΙ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΣΤΟ Grand Montana

«Χθες, τις πρώτες πρωινές ώρες ο Γ.Γ. του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες ανακοίνωσε ότι έπειτα από εννέα ημέρες οι διαπραγματεύσεις στο ελβετικό θέρετρο του Γραν-Μοντανά για το Κυπριακό έφθναν στο τέλος τους δίχως συμφωνία ή έστω σε κάποιο συμβιβασμό. Πρόκειται πράγματι για τέλος εποχής, καθώς ο πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Ν. Αναστασιάδης και ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Μουσταφά Ακιντζί, θα είναι πιθανότατα οι τελευταίοι ηγέτες των δύο κοινοτήτων που θυμούνται πώς ήταν η κατάσταση στο νησί πριν από το 1974.»⁴

Τι ήταν όμως αυτό το οποίο επέφερε τη δεύτερη αποτυχία το 2017; Ας ανατρέξουμε στο πότε και με ποιους είχαν ξεκινήσει για δεύτερη φορά οι διαπραγματεύσεις επίλυσης του Κυπριακού. Από το 2008 δεν είχαν ξεκινήσει διαδικασίες διαπραγμάτευσης μεταξύ του κύπριου προέδρου Δημήτρη Χριστόφια και του τουρκοκυπριακού ηγέτη Μεχμέτ Αλί Ταλάτ, οι οποίες μετά από κοινές δηλώσεις είχαν συμφωνηθεί το Φεβρουάριο του 2014. Να γίνουν,, δηλαδή νέες επαφές και διαπραγματεύσεις για την επίλυση του ζητήματος. Τι άλλαξε όμως από το 2004 έως το 2015 όταν ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις επίλυσης; Η τότε ελληνική κυβέρνηση τον ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ με Υπουργό Εξωτερικών Κοτζιά ως εγγυήτρια δύναμη εξέφρασε στόχους οι οποίοι συνοψιστήκαν στο *μηδέν εγγυήσεις, μηδέν στρατεύματα*,⁵ ανεξάρτητα από τα έτερα διαπραγματευτικά κεφάλαια τα οποία απασχολούσαν τις δύο πλευρές όπου και σημειώθηκε πρόοδος. Αυτό το οποίο φέρεται να ναυάγησε τις διαπραγματεύσεις στην Ελβετία ήταν το ζήτημα της ασφάλειας που αναφέραμε πρωτύτερα. Ο Γ.Γ. του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες πρότεινε ιδιαιτέρως στο θέμα ασφάλειας να βρεθούν λύσεις βάσει του άρθρου 4 της Συνθήκης Εγγυήσεων, όπου το δικαίωμα μονομερούς επέμβασης δεν ήταν εφικτό, καθώς όμως και ένα σύστημα ασφαλείας και παρακολούθησης της συμφωνίας όπου οι εγγυήτριες δυνάμεις έπαιζαν

⁴www.kathimerini.gr/politics/917486/kypriako-telos-epochis-meta-to-nayagio-stin-elvetia/ πρόσβαση 15/2/2022

⁵ Α. Ηρακλείδης: *Εθνικά Θέματα και Εθνοκεντρισμός* Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ. Αθήνα 2018.σελ.58

μεγαλύτερο ρόλο⁶. Αυτό θα γινόταν εφικτό εφόσον ήταν κάτω από το μηχανισμό ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, όπου εγγυήτριες δυνάμεις θα είχαν μόνο συμβουλευτικό ρόλο χωρίς τη δυνατότητα μονομερούς επέμβασης, την απόσυρση όλων των κατοχικών Δυνάμεων και την παραμονή των στρατευμάτων στους αριθμούς που ήταν πριν την εισβολή και την επανεξέταση των αριθμών σε 12 με 15 χρόνια, όπου θα μπορούσε να γίνει και η οριστική αποχώρηση των στρατευμάτων. Ελλάδα και η Ελληνοκυπριακή πλευρά δεν το δέχθηκαν ποτέ αυτό, παρά τη στάση της Τουρκίας η οποία το δέχτηκε. Η Ελλάδα ζήτησε την άμεση αποχώρηση και όχι τη διαδικασία επανεξέτασης, όπως και την μη αποδοχή της Τουρκίας σαν εγγυήτρια δύναμη.

Ο Κύπριος πρόεδρος Νίκος Αναστασιάδης δήλωσε το ότι οι προοπτικές για την επανεκκίνηση διαπραγματεύσεων και προσπαθειών επίλυσης του Κυπριακού είναι λίγες, καθώς πλέον όπως και ο τουρκοκυπριακός ηγέτης Τατάρ όπως και η Τουρκία, έχοντας αλλάξει ρότα στην προσέγγιση του κυπριακού ενεργειακού ζητήματος θα προσπαθήσουν να επιτύχουν ένα αποτέλεσμα που θα επιφέρει δύο κράτη. Μετά τις τελευταίες διαπραγματεύσεις του 2017 η Τουρκία έχει πλέον αδιάλλακτες θέσεις θα επιφέρουν τη σύντομη κατάρρευση το συνομιλιών, ο οποίος είναι και πλέον ο κύριος στόχος στην Τουρκία για τη διχοτόμηση της Κύπρου.⁷

1.1.3 Η ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΤΩΝ ΣΥΝΟΜΙΛΙΩΝ

Έχοντας λοιπόν τις τελευταίες δύο δεκαετίες δύο ανεπιτυχείς προσπάθειες επίλυσης του Κυπριακού, πρέπει να συνοψίσουμε τι πήγε λάθος, αν και στην πρώτη περίοδο το 2004 η Ελληνοκυπριακή και Ελληνική πλευρά θεώρησε ότι με την είσοδο της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα μπορούσε προς όφελός της να εξασφαλίσει καλύτερες θέσεις επί του ζητήματος. Η Τουρκία τότε ως χώρα προς ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως και όλες οι χώρες σε προ-ενταξιακό επίπεδο, πρέπει να πληρούν κάποια κεφάλαια τα οποία θα τους επιτρέψουν να εισχωρήσουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Κύπρος, αντί να χρησιμοποιήσει υπέρ της την ευκαιρία αυτή ώστε να λύσει τα ζητήματα τα οποία είχε με την Τουρκία και να επωφεληθεί στο έπακρο, προτίμησε τον αποκλεισμό της Τουρκίας από οκτώ ενταξιακά κεφάλαια που πέτυχε με απόφαση του συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης το Δεκέμβριο του 2006. Ενώ το 2009 μονομερώς η Κύπρος πάγωσε το άνοιγμα άλλων έξι κεφαλαίων απέναντι στην Τουρκία σε σύνολο 14 κεφαλαίων, που είχε ως αποτέλεσμα ουσιαστικά το πάγωμα της ενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας. Το 2010 η Γαλλία πάγωσε το άνοιγμα των κεφαλαίων για την ONE καθώς και κεφάλαια

⁶Π.Κ Ιωακειμίδης: *Επιτεύγματα και τα στρατηγικά λάθη της εξωτερικής πολιτικής της Μεταπολίτευσης* Θεμέλιο Αθηνά 2020 σελ.92

⁷[N. Αναστασιάδης: Περιορισμένες οι διαφαινόμενες προοπτικές στο Κυπριακό | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\) 19.02.2022](https://www.kathimerini.gr)

που συνδέουν την Τουρκία ως χώρα πλήρους μέλους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με αποτέλεσμα να μπει ταφόπλακα στην ενταξιακή πορεία της Τουρκίας.⁸

Δεδομένου λοιπόν ότι η Κύπρος επέλεξε μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης να κλείσει την πόρτα στην είσοδο της Τουρκίας, επέφερε ως αποτέλεσμα την αποστροφή της Τουρκίας από το ευρωπαϊκό ιδεώδες, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες - και την προσπάθεια αυτή, μέχρι και σήμερα να αναδειχθεί σε περιφερειακή δύναμη. Αυτό υποβοήθησε στην μη επίλυση του κυπριακού ζητήματος το 2017 στο Grand Montana, μιας και η διαφορετική πλέον ατζέντα Τουρκίας και Κύπρου ότι απομακρυνόμαστε από μία πιθανή λύση με διζωνικό κράτος, καθώς και οι δύο πλευρές πλέον επιζητούν δύο ξεχωριστά κράτη.

1.2 ΤΟ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Το παλαιστινιακό ζήτημα είναι το μακροβιότερο μη διευθετημένο ζήτημα στην Ανατολική Μεσόγειο αλλά και διεθνώς, απασχολώντας τη διεθνή σκηνή για πάνω από ενάμιση αιώνα, έχοντας διαδραστικό ρόλο με την αποικιοποίηση μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τη δημιουργία του Ισραήλ, τις αραβικές εξεγέρσεις, αλλά και παίζοντας ρόλο στην περιφερειακή ασφάλεια στη Μέση Ανατολή. Παρακάτω θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε και να αναφέρουμε σημαντικά γεγονότα που συνέβησαν μετά το 2000, όπως τη δεύτερη ινφάντα, τον παλαιστινιακό εμφύλιο, αλλά και το Παλαιστινιακό την περίοδο των αραβικών εξεγέρσεων.

1.2.1 Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΙΝΤΙΦΑΝΤΑ

Τον Ιανουάριο του 2000 η Ισραηλινή κυβέρνηση στρέφεται προς διαπραγματεύσεις με τους Σύριους, με προτροπή των ΗΠΑ. Οι διαπραγματεύσεις αποτυγχάνουν παταγωδώς, καθώς καμία από τις δυο πλευρές δεν είχε αλλάξει θέση όπως και πριν μια δεκαετία. Μέχρι το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους έχουμε την αποχώρηση των Ισραηλινών από τον νότιο Λίβανο, αλλά και την αλλαγή εξουσίας στη Σύρια και την ανάληψή της από τον Μπάσαρ αλ-Ασαντ. Το καταλυτικότερο γεγονός όμως ήταν το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, η επίσκεψη του Αρίελ Σαρόν στο τέμενος Αλ Κάσα, συνοδευόμενος από τουλάχιστον 1000 φρουρούς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εξέγερση μιας από τις βιαιότερες αλλά και πιο αιματηρές εξεγέρσεις που θα κοστίζει στους δυο λαούς χιλιάδες νεκρούς και τραυματίες, καθώς και την εμφάνιση του χάσματος μεταξύ των δυο λαών.⁹ Η δεύτερη ινφάντα αποδιοργάνωσε τις

⁸ Π.Κ Ιωακειμίδης: *Επιτεύγματα και τα στρατηγικά λάθη της εξωτερικής πολιτικής της Μεταπολίτευσης* Θεμέλιο Αθήνα 2020 σελ. 95

⁹ Guillian D. *The politics of corruption in Palestine: evidence from recent public-opinion polls.* John Wiley & Sons, Inc New Jersey.2005

παλαιστινιακές αρχές ολοκληρωτικά, με έναν νέο πόλο ηγεσίας διαφορετικό από την παραδοσιακή ηγεσία την ΟΑΠ και των στελεχών της. Η νέα ηγεσία είχε βλέψεις για μια καθολική μεταρρύθμιση της Παλαιστινιακής Αρχής (ΠΑ) από την αυταρχικότητα και την διαφθορά της, αυτό, σε συνδυασμό την αλλαγή στον τρόπο βλέψης της Μ. Ανατολής μετά την 9/11 και την σκοπιά πάνω στην ισραηλινό-παλαιστινιακή σύγκρουση.

Καθώς οι συνθήκες οι οποίες είχανε διαμορφωθεί μετά την 11^η Σεπτεμβρίου έφεραν ΗΠΑ και Ισραήλ σε κοινό στόχο, βρήκε το Ισραήλ να ταυτίζει τους ισλαμιστές τρομοκράτες με τους εξεγερμένους Παλαιστίνιους και με αυτό να μετατρέπει το Παλαιστινιακό σε ζήτημα τρομοκρατίας που είχε ως αποτέλεσμα την επίκληση του νόμιμου δικαιώματος του Ισραήλ στην αυτοάμυνα.¹⁰

1.2.2 Ο ΟΔΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΗΠΑ

Ο Οδικός Χάρτης ήταν μια πρωτοβουλία τεσσάρων μερών (ΗΠΑ, ΕΕ, Ρωσία, ΟΗΕ) για την επίλυση του Παλαιστινιακού. Με κύριο και τελικό σκοπό την επίλυση του παλαιστινιακού προβλήματος και την ίδρυση παλαιστινιακού ανεξάρτητου κράτους, ενός κράτους το οποίο θα συνυπήρχε ειρηνικά με το Ισραήλ, με μια παλαιστινιακή ηγεσία η οποία θα δρούσε αποφασιστικά έναντι της τρομοκρατίας. Το σχέδιο χωριζόταν σε τρεις φάσεις:

1. Πρώτον, η ΠΑ θα όφειλε να αναγνωρίσει το Ισραήλ, να ανακηρύξει κατάπαυση του πυρός, καθώς και να μεταβεί σε εκλογές. Το Ισραήλ, από μεριάς του, θα έπρεπε να παγώσει την ανέγερση νέων εποικισμών στα κατεχόμενα εδάφη και την διάλυση αυτών που χτίστηκαν μετά τον Μάρτιο του 2001, καθώς και την παύση των κατεδαφίσεων παλαιστινιακών οικισμών, καθώς και την απόσυρσή του από τις αυτόνομες παλαιστινιακές περιοχές.
2. Στην δεύτερη φάση θα έπρεπε το Ισραήλ να επαναφέρει τη συνοχή των αποκομμένων παλαιστινιακών εδαφών σε όσο μεγαλύτερο βαθμό γινότανε, η οποία διακόπτονταν από του παράνομους Ισραηλινούς οικισμούς και τις στρατιωτικές περιοχές. Η δεύτερη φάση, επίσης, περιλάμβανε την δημιουργία του παλαιστινιακού συντάγματος και τη διεξαγωγή διεθνούς διάσκεψης για την ίδρυση παλαιστινιακού κράτους με προσωρινά σύνορα.
3. Τέλος, η τρίτη φάση είχε σκοπό τη δεύτερη και τελική διάσκεψη, όπου θα οριστικοποιούνταν τα σύνορα του νεοσύστατου παλαιστινιακού κράτους, καθώς θα εξέταζε την κατάσταση των

¹⁰ Βιβλή Κεφαλά: *Διεθνής πολιτική στην Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*. Ι.Σιδέρης. Αθηνά Μάρτιος 2021 σελ 158

εποικισμών, την κατάσταση των προσφύγων, την κατάσταση της Ιερουσαλήμ, μιας και παρείχε εγγυήσεις συνύπαρξης και ειρήνης μεταξύ αραβικού κόσμου και Ισραήλ.¹¹

Φυσικά, η ΠΑ δεν είχε τη δυνατότητα να σταματήσει τις τρομοκρατικές αυτές οργανώσεις, από τη στιγμή που αργά η γρηγορά, έστω και μία επίθεση θα ακύρωνε τη συμφωνία μεταξύ των δυο πλευρών. Αυτό, σε συνδυασμό με την επιστολή του τότε προέδρου Μπους τον Μάρτιο του 2004 προς τον πρωθυπουργό Άριελ Σαρόν ανέφερε: «δεν είναι δυνατό τα σύνορα του Ισραήλ να επανέλθουν στο σημείο που ήταν πριν τον πόλεμο των 7 ημερών, μιας και οι εβραϊκοί οικισμοί σε αυτά τα εδάφη είναι μεγάλοι». Όσο αφορά τους παλαιστίνιους προσφυγές ο τότε πρόεδρος Μπους δήλωσε ότι θα έπρεπε να επιστρέψουν στο παλαιστινιακό κράτος και όχι στο Ισραήλ, που αυτό θα ήτανε και το τελικό τμήμα εφόσον είχε δημιουργηθεί παλαιστινιακό κράτος. Έπειτα, το Ισραήλ απομόνωσε τους Παλαιστίνιους, σε συνδυασμό με την κατάσχεση περισσότερης γης, χτίζοντας τον λεγόμενο «Φράχτη Ασφάλειας», εξασφαλίζοντας έτσι τη μη συνοχή του παλαιστινιακού κράτους, όταν και εφόσον δημιουργηθεί και αγνοώντας την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου για την κατεδάφισή του.¹²

1.2.3 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗΣ ΚΑΙ Ο ΠΑΛΑΙΣΤΗΝΙΑΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ

Μετά τον θάνατο του Γιασέρ Αραφάτ τον Νοέμβριο του 2004, αναδείχθηκαν νέες εσωτερικές συνθήκες για τους Παλαιστίνιους. Ο νέος πρόεδρος της ΠΑ ήταν ο Μαχμούντ Αμπάς. Παρ' όλα αυτά, η ήδη αποδυναμωμένη ΠΑ υπό την Φατάχ ανίκανη να επιτύχει, είχε ως αποτέλεσμα τη στροφή των παλαιστινιακών μαζών προς την Χαμάς. Έτσι, η Χαμάς αναδείχθηκε μέσα από τη μη ύπαρξη διαφθοράς αλλά και τη σταθερότητα που την διακατείχε στο εσωτερικό της και στις δημοτικές εκλογές το Μάιο του 2005, όπου και θριάμβευσε. Το ίδιο συνέβη και στις πρόωρες εκλογές που διεξήχθησαν τον Ιανουάριο του 2006 με ποσοστό 68% κερδίζοντας 74 έδρες.¹³ Παρ' όλη την αδιαμφισβήτητη νίκη της Χαμάς, Ισραήλ και ΗΠΑ δεν θα καθόντουσαν ποτέ στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με την Χαμάς, μιας και δεν την έχει αναγνωρίσει το Ισραήλ, δεν δέχεται να αφοπλισθεί αλλά και να αποδεχθεί τις ήδη υπάρχουσες συμφωνίες μεταξύ ΠΑ και Ισραήλ. Με την προφανή σύγκρουση Χαμάς- Ισραήλ να μαίνεται, το Ισραήλ παρακρατεί τους δασμούς και τα έσοδα των παλαιστινιακών προϊόντων, και επιλεγεί να απομονώσει την Λωρίδα της Γάζας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν οι καταστροφικές οικονομικές και πληθυσμιακές συνέπειες του οποίου και τα δυο εξαρτώνται από το Ισραήλ. Κάτι

¹¹ <https://www.kathimerini.gr/world/153144/ti-einai-o-odikos-chartis-ton-ipa/> (προσβαση 15/3/2022)

¹² Βιβή Κεφαλά: *Διεθνής πολιτική στην Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*. Ι.Σιδέρης. Αθηνά Μάρτιος 2021 σελ.161

τέτοιο επισήμαινε ο ΟΗΕ ότι θα επέφερε ανθρωπιστική καταστροφή. Παράλληλα, στο ενδο-παλαιστινιακό μέτωπο τη μια νομοθετική εξουσία την κρατούσε η Χαμάς, ενώ την εκτελεστική ο Μαχμούντ Αμπάς, πρόεδρος της ΟΑΠ. Ο διπολισμός αυτός της εξουσίας, σε συνδυασμό με τον αποκλεισμό της Γάζας και της Χαμάς, οδήγησε σε μια κρίση που μετεξελίχθηκε σε εμφύλιο πόλεμο.

Η εσωτερική παλαιστινιακή διαμάχη συνεχίζεται, πάρα τις προσπάθειές ισραηλινού και παλαιστίνιου προέδρου να επαναφέρουν τις ειρηνευτικές διαδικασίες. Η Φατάχ υπομονεύει όλο και περισσότερο την αποκλεισμένη Χαμάς, επιβαρύνοντας όλο και περισσότερο την κατάσταση, καθώς όλα τα αραβικά κράτη εκφέρουν ανησυχίες για την ανάληψη της εξουσίας από την Χαμάς και εντείνουν τις ενέργειες για την αλλαγή της εξουσίας στα κατεχόμενα εδάφη.¹⁴ Μία εξαιρετικά θετική προσπάθεια για την ενοποίηση των Παλαιστινίων οργανώνεται από τη Σαουδική Αραβία το Φεβρουάριο του 2007, όπου Φατάχ και Χαμάς συμφωνούν για τη δημιουργία εθνικής ενότητας. Παρ' όλα αυτά, ένας όρος που τέθηκε από τη διεθνή κοινότητα ήταν η αναγνώριση του Ισραήλ από τη Χαμάς, καθώς και ο αποπλισμός της, κάτι το οποίο για πολλοστή φορά η Χαμάς δεν αποδέχτηκε. Μέσα σε τέσσερις μήνες οι δολοφονικές επιθέσεις μεταξύ της Χαμάς και της Φατάχ δίνουν ξεκάθαρη εικόνα ότι πλέον πρόκειται για έναν ανοιχτό εμφύλιο πόλεμο. Τον Ιούνιο του 2007 η Χαμάς καταλαμβάνει τη Λωρίδα της Γάζας έπειτα από ένοπλες συγκρούσεις με τις δυνάμεις ασφαλείας της Φατάχ. Η Φατάχ κατηγορεί τη Χαμάς για πραξικόπημα, καθώς και συνωμοσία για τη δολοφονία του Μαχμούντ Αμπάς, κάτι το οποίο η Χαμάς δεν αποδέχεται, αρνείται τις όποιες κατηγορίες και τονίζει ότι είναι μία αμυντική κίνηση στην προσπάθεια δολοφονίας του πρωθυπουργού Ισμαήλ Χανίγια. Η Φατάχ μέσω του προέδρου της Μαχμούντ Αμπάς κηρύττει κατάσταση έκτακτης ανάγκης και αποπέμπει τον πρωθυπουργό Ισμαήλ Χανίγια. Κάτι τέτοιο δεν έγινε αποδεκτό από τον Χανίγια, απαντώντας ότι η πράξη αυτή είναι παράνομη. Καταλήγοντας, διαπιστώνουμε το παράδοξο της υπόθεσης ότι «ο παλαιστινιακός λαός έχει δύο κυβερνήσεις και κανένα κράτος.»¹⁵

1.2.4 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΩΣ ΚΡΑΤΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗ

Με την κατάσταση πλέον να φτάνει στο απροχώρητο και να μην υπάρχει διέξοδος στο Παλαιστινιακό, η ΠΑ στράφηκε στην Διεθνή αναγνώριση του παλαιστινιακού κράτους. Μέσα από έναν διπλωματικό αγώνα η ΠΑ κατέθεσε αίτημα στον ΟΗΕ για την αναγνώριση της Παλαιστίνης ως ανεξάρτητο κράτος.

¹⁴ Sayigh. Y, *Inducing a Failed State in Palestine, Survival-Global Politics and Strategy*, Vol. 49, No.3, Autumn, The International Institute for Strategic Studies. σελ 14.

¹⁵ Rajiv. S, *The Hamas Takeover and it's Aftermath, Strategic Analysis*, Vol. 31, No. 5, September 2007. σελ 843-851

Ο πρόεδρος της ΠΑ δήλωσε πριν την ομιλία του: «*Είμαστε εδώ για να επιβεβαιώσουμε την νομιμότητα του κράτους που πείνα να επιτύχει την ανεξαρτησία του και αυτό είναι η Παλαιστίνη*». Η γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υπερψήφισε το αίτημα της Παλαιστίνης με συντριπτική πλειοψηφία 67/19¹⁶. Η υπερψήφιση του αιτήματος της Παλαιστίνης ως κράτος παρατηρητής σημαίνει ότι αναγνωρίζεται σαν κράτος defacto, αρά και ως ανεξάρτητη κρατική οντότητα. Η ανακήρυξη της Παλαιστίνης σε κρατική οντότητα δεν έχει να προσφέρει πολλά στα θέματα που την αφορούν με το Ισραήλ, αλλά όσο αφορά την Παλαιστίνη και τον υπόλοιπο κόσμο. Η Παλαιστίνη πλέον μπορεί να προσφύγει στο Διεθνές Δικαστήριο, παρόλο που δεν είναι κράτος μέλος του ΟΗΕ, καθώς η αναγνώρισή της της επιτρέπει τη συμμετοχή της και την αναγνώρισή της από διεθνείς οργανισμούς όπως η ΟΥΝΕΣΚΟ.¹⁷

¹⁶ [Ιστορική ημέρα για την Παλαιστίνη | Πολιτική | DW | 30.11.2012](#)

¹⁷ Βιβη Κεφαλα :*Διεθνής πολιτική στην Μέση Ανατολή και ανεπίλυτες συγκρούσεις*.2021 .σελ 178

2. ΑΣΦΑΛΕΙΑ, ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Δεδομένου όσων αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, θα πρέπει να εστιάσουμε στον ορισμό της ασφάλειας, καθώς και ποιοι παράγοντες την προσδιορίζουν. Η ανατολική Μεσόγειος ως μια υποπεριφέρεια της Μεσογείου με διαρκή ένταση, η οποία επηρεάζει την ευρύτερη περιοχή, όπως τα κράτη Ευρωπαϊκής Ένωσης, την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, αλλά και της Μ. Ανατολής, μας παρακινεί να εστιάσουμε περισσότερο στα ζητήματα ασφαλείας, αλλά και τους λόγους που από τους οποίους αυτά προκύπτουν.

2.1 ΠΩΣ ΟΡΙΖΕΤΑΙ Η ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΙΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ

Η ασφάλεια αποτελούσε πάντα ένα από τα μείζονα θέματα που απασχολούσε τα κράτη και τις διεθνείς σχέσεις. Βάσει αυτής, επηρεάζεται η εξωτερική πολιτική μιας χώρας, καθώς και οι σχέσεις της με τους γείτονές της. Ένας ορισμός που μπορεί να δοθεί για την ασφάλεια ενός κράτους είναι *η απουσία απειλών ή η ικανότητα να αντιπαρέρχεται αυτούς, είτε σε εθνικό επίπεδο, είτε σε διεθνές επίπεδο, προς την υπερασπιστή των συμφερόντων του*. Αν και η ασφάλεια ορίζεται από τις διεθνείς σχέσεις, κατά κύριο λόγο εξαρτάται από το κράτος και την ικανότητά του να συμπεριφέρεται και να αντιδρά στις πάσης φύσεως απειλές των συμφερόντων του. Οι παράγοντες που διαμορφώνουν την ασφάλεια είναι οι *στρατιωτικοί παράγοντες*, η ικανότητα ενός κράτους να προστατεύει την εθνική ανεξαρτησία του, οι *οικονομικοί παράγοντες*, όπου ένα κράτος διασφαλίζει την ευμάρεια των πόρων του, καθώς και οι *διπλωματικοί παράγοντες*, όπου το κράτος μέσα σε ένα διεθνές περιβάλλον ανάλογα με τα συμφέροντά του, διατηρεί και διασφαλίζει την ασφάλειά του.¹⁸

2.2 ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ :ΕΝΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΟΡΟΣ

Καθώς όμως τα τελευταία χρόνια η ενέργεια είναι αναπόσπαστος παράγοντας ασφάλειας, θα έπρεπε να δούμε πώς επηρεάζει την ασφάλεια ενός κράτους ή μιας περιφέρειας. Η ενεργειακή ασφάλεια είναι συνδεδεμένη με δυο παράγοντες ασφάλειας, όπως προαναφέραμε, τον *οικονομικό* παράγοντα, τον *διπλωματικό*, την *αξιοπιστία* αλλά και την *βιωσιμότητα*. Οικονομικά, διότι η ενεργειακή μπορεί να τιμολογηθεί σαν εμπόρευμα και ανάλογα το είδος της (ανανεώσιμη τιμή) να αυξομειωθεί η τιμή της

¹⁸ Φακιολάς Ε. Τ. (1999). Ασφάλεια, στρατηγική και διαλεκτικός ρεαλισμός: οντολογικά και επιστημονολογικά ζητήματα στη συγκρότηση μιας διαφορετικής προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 100, 79–113. <https://doi.org/10.12681/grsr.753>. 81

βάσει της ζήτησης. Διπλωματικά η ενέργεια συν-χαρακτηρίζεται με την πολιτική, καθώς διασφαλίζεται από την εθνική ανεξαρτησία, αρά και τη στρατιωτική ισχύ. Παρ' όλο που η ενεργειακή ασφάλεια είναι ένας υπαρκτός ορός, δεν υπάρχει ορισμός, διότι η κάθε χώρα δρα σύμφωνα με την εξωτερική πολιτική της, βάσει των συμφερόντων της. Μεγάλο ρόλο στην ενεργειακή ασφάλεια παίζει ο τύπος της ενεργείας, όπως αναφέραμε πριν, αλλά και οι πολλαπλοί πάροχοι ενεργείας, καθώς μια χώρα πρέπει ανά πάσα στιγμή να έχει διαθέσιμη ενέργεια. Έτσι, για να μην υπάρξει ζήτημα ασφάλειας, μια χώρα προμηθεύεται από πολλαπλούς πάροχους. Επιπλέον, οι πολλαπλοί πάροχοι δεν εξασφαλίζουν μόνο την ασφάλεια μέσω της διπλωματίας, αλλά και την διαθεσιμότητά της, δηλαδή αν ένα απόθεμα πάψει να καλύπτει τις ανάγκες της χώρας αυτής ή πάψει να υπάρχει εντελώς θα υπάρχουν οι υπόλοιποι προμηθευτές.¹⁹

Βέβαια, τι είναι το καλύτερο, πολλοί προμηθευτές που δεν είναι αξιόπιστοι ή λίγοι που μπορούν να ακολουθήσουν τα συμφωνηθέντα; Η αξιοπιστία, λοιπόν, είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας και έχει να κάνει με την ομαλή παροχή ενέργειας. Ο παράγοντας της αξιοπιστίας αφορά τη χώρα από την οποία προμηθεύεται μια άλλη χώρα την ενεργεία ή την υποδομή της, καθώς αυτές προλαμβάνουν, όπως είπαμε πριν, την ομαλή και συνεχή παροχή της ενεργείας, άρα και την προστασία της. Εξίσου σημαντικός παράγοντας είναι αυτός της βιωσιμότητας. Και αυτό διότι περιλαμβάνεται σε δυο όρους: το οικονομικό κόστος, όπως αναφέρθηκε πριν, αλλά και το περιβαλλοντικό. Και αυτός είναι ένας λόγος που τα τελευταία χρόνια οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (αιολική, ηλιακή, ύδατος) υπερνικούν τις μη ανανεώσιμες (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, λοιπά ορυκτά), προφανώς επειδή είναι ανεξάντλητες και αυτό συμβάλει σημαντικά στην ενεργειακή εξάρτηση και ασφάλεια ενός κράτους.

2.3 ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑ (MARITIME SECURITY)

Κάτι το οποίο αφορά τα κράτη της Μεσογείου και ιδιαίτερα της ανατολικής Μεσογείου, είναι η *θαλάσσια ασφάλεια* ή αλλιώς *maritime security*. Όπως η ενεργειακή ασφάλεια, έτσι και η *θαλάσσια ασφάλεια* δεν έχουν συγκεκριμένο διεθνή ορισμό. Αυτό, όπως και στην ενεργειακή ασφάλεια, δεν αποτελούσε ποτέ πρόβλημα, καθώς ανάλογα την περιφέρεια και την περιοχή μιας χώρας λάμβανε πολιτικό όρο, σχετικά με τις ανάγκες και τις προκλήσεις τις οποίες το κάθε κράτος αντιμετώπιζε. Υπάρχουν δύο προσεγγίσεις σχετικά με το τι είναι η *θαλάσσια ασφάλεια*. Η πρώτη είναι μία γενική προσέγγιση που θέτει μία λίστα από θέματα που αφοράει την πρόληψη απειλών στη θάλασσα, χωρίς

¹⁹ Σταμπολης_Μερσατζογλου: *Η Ενεργειακή ασφάλεια της Ελλάδας και προτάσεις για την βελτίωση της*. IENE.Αθήνα, 2018 (σελ 10)

κάποια περαιτέρω εμβάθυνση. Ενώ η δεύτερη εξισώνει τη *θαλάσσια ασφάλεια* με την "ορθή τάξη πραγμάτων" στη θάλασσα.

Η *ναυτική ασφάλεια* βάσει του Bueger μπορεί να εννοηθεί με τις έννοιες της *θαλάσσιας ισχύος*, της *γαλάζιας οικονομίας*, της *ανθεκτικότητας της ασφάλειας στη θάλασσα*, της *θαλάσσιας ασφάλειας* καθώς και της *ασφάλειας των πληθυσμών που ζούνε κοντά στη θάλασσα*. Από αυτές τις πέντε καθιερωμένες έννοιες μας υποδεικνύονται διαφορετικές προκλήσεις για το κάθε κράτος στη θάλασσα διακυβέρνηση, ανάλογα το κράτος, ενσωματώνονται στη θάλασσα πολιτική του.

- Η θάλασσα ισχύς αφορά το στρατιωτικό πυλώνα και την διακρατική διαφύλαξη της εθνικής επιβίωσης.
- Η θάλασσα ασφάλεια ασχολείται με τον Κανονισμό Ναυτιλίας, την ασφάλεια της ναυτιλίας και των ναυτικών, την έρευνα και τη διάσωση και την προστασία θαλάσσιου περιβάλλοντος.
- Η γαλάζια οικονομία αφορά τις οικονομικές ευκαιρίες που προκύπτουν μέσω της ναυτιλίας από τον τουρισμό μέχρι την αναζήτηση και εξόρυξη θαλάσσιων πόρων.
- Η ανθρώπινη ασφάλεια αφορά τους πληθυσμούς των περιοχών κοντά στην ακτή για επισιτιστικής λόγους καθώς και την ασφάλειά τους από την απομόνωση.

Όπως αναφέραμε και πριν, η σύνδεση των εννοιών των οποίων προαναφέραμε καθορίζονται από τους περιφερειακούς και κρατικούς δρώντες, καθώς και πώς το κάθε κράτος ή οργανισμός δύναται να καλύψει και να υπερασπιστεί τις ανάγκες αυτές, είτε μέσω πόρων, είτε μέσω δυνατοτήτων. Στις δυτικές κοινωνίες διαχωρίζεται η εξασφάλιση της εθνικής ανεξαρτησίας και της αποτροπής καθώς και η οργάνωση της στρατιωτικής στρατηγικής στην θάλασσα από την υπόλοιπη θαλάσσια ασφάλεια, οπότε κάτι τέτοιο σημαίνει το ότι τα εγκλήματα στη θάλασσα και η ασφάλεια των λιμανιών, των ναυτικών, και των κανόνων που δεν αφορούν το στρατιωτικό τομέα στη θάλασσα ξεχωρίζονται από τη θαλάσσια ασφάλεια. Αυτό βέβαια απαιτεί πολλούς πόρους ικανούς να συντηρήσουν ένα πολεμικό ναυτικό που θα τίθεται ικανό στη διασφάλιση εθνικής ανεξαρτησίας, π.χ υποανάπτυκτα κράτη ή κράτη που δεν μπορούν οικονομικά να υποστηρίξουν πολεμικό ναυτικό και βρέχονται από ανοιχτή θάλασσα περιορίζουν τους πόρους τους στη θαλάσσια ασφάλεια και όχι στη θαλάσσια ισχύ.

Αν και η ασφάλεια της ναυτιλίας και η ασφάλεια στη θάλασσα είναι αδιαχώριστα, προκύπτει ζήτημα σε ποια δικαιοδοσία συγκαταλέγεται, της στρατιωτικής ή της πολιτικής (ακτοφυλακή). Η γαλάζια οικονομία εξαρτάται από τους οικονομικούς τομείς που αφορούν την θάλασσα. Αν και δεν συνδέεται άμεσα με την θαλάσσια ασφάλεια, την ορίζει και την αποζητά. Η ανθρώπινη ασφάλεια και η θαλάσσια

ασφάλεια είναι άρρηκτα συνδεδεμένες, καθώς η εξασφάλιση της διαβίωσης και μη περιθωριοποίηση τούς αποτρέπει από εγκληματικές ενέργειες.²⁰

2.4 ΚΟΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ ΤΗΣ ΕΕ (ΚΠΑΑ)

Δεδομένου ότι η παρούσα εργασία εστιάζει στην Ανατολική Μεσόγειο και οι χώρες Ελλάδα και Κύπρος είναι κράτη μέλη της ΕΕ, χρειάζεται να αναφερθούμε στην Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας της ΕΕ (ΚΠΑΑ). Η ΕΕ επιδιώκει την ασφάλεια, την ειρήνη, τη διεθνή συνεργασία και τη δημοκρατία. Γι' αυτό, άλλωστε, από την δεκαετία του 1970 τα κράτη μέλη της ΕΕ συνεργάζονται και συμβάλουν στην επίλυση προβλημάτων διεθνούς πολιτικής. Η ΚΠΑΑ είναι μια πολιτική που διαμορφώνει το πλαίσιο της ΕΕ στα ζητήματα που αφορούν την άμυνα, την αμυντική συνεργασία, τη διαχείριση κρίσεων και τον συντονισμό των κρατών μελών της²¹. Πέραν αυτού, η ΚΠΑΑ είναι αναπόσπαστο μέρος της εξωτερικής πολιτικής αλλά και της πολιτικής ασφάλειας της ΕΕ, καθώς έθεσε τις βάσεις για τις εσωτερικές πολιτικές και στρατιωτικές δομές της Ένωσης, καθιστώντας τη ικανή να φέρει εις πέρας αποστολές ανθρωπιστικής και στρατιωτικής φύσεως στο εξωτερικό. Η ΚΠΑΑ καθορίζεται στο σύνολό της από τη συνθήκη της Λισαβόνας που τέθηκε σε ισχύ τον Δεκέμβριο του 2009 και ενισχύει τον ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου όσο αφορά την πολιτική. Η συνθήκη της Λισαβόνας επέτρεψε τη βελτίωση και την ανάπτυξη της πολιτικής της ΚΠΑΑ, καθώς ο ύπατος εκπρόσωπος για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας της ΕΕ κατέχει τον κεντρικό θεσμικό ρόλο και ηγείται της ευρωπαϊκής υπηρεσίας εξωτερικής δράσης, προεδρεύει στο Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων και διευθύνει τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας (ΕΟΑ)²².

²⁰ <http://www.safeseas.net/defining-maritime-security/> πρόσβαση (20/3/22)

²¹ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/159/common-security-and-defence-policy> πρόσβαση (23/3/22)

²² <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/159/common-security-and-defence-policy> πρόσβαση (23/3/22)

3. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ: ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Η Ανατολική Μεσόγειος στις μέρες μας αποτελεί μία περιφέρεια παράδειγμα του διεθνούς συστήματος, βάσει των δυναμικών των οποίων προσφέρει. Τα κράτη τα οποία την περιέχουν ανάλογα με το διεθνές γίνεσθαι καθώς και τις συμμαχίες που προκύπτουν μεταξύ των κρατών αυτής, δίνουν τη δυνατότητα ελιγμών και ανάπτυξης σε σχέση με άλλα κράτη Ανατολικής Μεσογείου. Ο όρος «Ανατολική Μεσόγειος» δεν είναι ένας καινούργιος όρος, αλλά έχει ειπωθεί εκτενέστατα κατά το παρελθόν και ιδιαίτερα κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα, όταν οι αποικιοκρατικές δυνάμεις (Βρετανία, Γαλλία) δρούσαν και έλεγχαν την περιοχή μέσω των αποικιών τους. Χαρακτηριστικές είναι οι δραστηριότητες της βρετανικής αυτοκρατορίας στην περιοχή όπου οι Βρετανοί το 1910 ίδρυσαν την υπηρεσία ειδικών πληροφοριών ανατολικής Μεσογείου που είχε σκοπό την αντικατασκοπεία σε περιοχές της Τουρκίας της Συρίας και της Κύπρου. Παρ' όλα αυτά, η σημασία σήμερα του όρου «Ανατολική Μεσόγειος» έχει διαφορετική χρήση από αυτή που είχε πριν δύο αιώνες, καθώς κατά τις αρχές του 21^{ου} αιώνα και ειδικότερα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001 οι ΗΠΑ πίστευαν ότι θα αντιμετωπιζόταν καλύτερα ο ισλαμικός ριζοσπαστισμός, η τρομοκρατία. Η Ανατολική Μεσόγειος στα μάτια των μεγάλων δυνάμεων, είτε του 19^{ου}, είτε του 20^{ου}, είτε του 21^{ου} αιώνα γινόταν πάντοτε αντιληπτή ως μία περιφέρεια ή περιοχή με μεγάλο γεωστρατηγικό ρολό, καθώς συνέβαλε ιδιαίτερα στην κατοχύρωση το συμφερόντων της εκάστοτε χρονικά μεγάλης δύναμης.²³ Η Ανατολική Μεσόγειος συνδέει τον Βόσπορο, το Γιβραλτάρ και τη διώρυγα του Σουέζ εξυπηρετώντας το μεγαλύτερο ποσοστό του παγκόσμιου εμπορίου. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί κομβικό κομμάτι για τη ναυτιλία, καθώς ενώνει δύο ωκεανούς και τη Μαύρη Θάλασσα.

Εμβαθύνοντας σε αυτά που είπαμε πριν, καταλαβαίνουμε ότι ήταν μία περιοχή όπου όποιο κράτος ή όποια κράτη εξασφάλισαν την περιοχή της ανατολικής Μεσογείου, είχαν τη δυνατότητα να ελέγξουν και να επιτύχουν κάποιον μεγαλύτερο σκοπό στη Μέση Ανατολή ή ακόμη και πέρα από αυτή. Παρατηρούμε ότι από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα η Ανατολική Μεσόγειος υπήρξε πεδίο συγκρούσεων μεγάλων δυνάμεων ή περιφερειακών δυνάμεων. Αλλά δεν είχε ποτέ δική της αυτόνομη γεωπολιτική ταυτότητα, η οποία να πηγάζει μέσα από τις ενέργειες και τις πολιτικές των κρατών των οποίων περιβάλλεται η Ανατολική Μεσόγειος.

Η διαφορά του τότε με το σήμερα είναι ακριβώς ότι αυτή η Ανατολική Μεσόγειος δεν είναι μόνο σημαντική για τις εξωτερικές δυνάμεις οι οποίες έχουν συμφέροντα ή επιζητούν κάτι από την περιοχή.

²³Ζήνωνας Τζιαρρας: *Διεθνής πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο* Παπαζήση. Αθήνα 2020. (Σελ 52).

Πλέον η Ανατολική Μεσόγειος έχει δική της σημαντικότητα και αξία, κάτι το οποίο θα δούμε παρακάτω.

3,1 ΤΟ ΝΕΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Στη δεύτερη δεκαετία του 2000 ανακαλύπτονται στην Ανατολική Μεσόγειο κοιτάσματα υδρογονανθράκων, δίνοντας στην Ανατολική Μεσόγειο ένα νέο σημαντικό ρόλο στον τομέα της ενέργειας και των διεθνών σχέσεων. Οι νέες ανακαλύψεις υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο είχαν ως αποτέλεσμα τα κράτη της περιοχής να χτίσουν στενότερες σχέσεις μεταξύ τους, καθώς αυτές οι νέες ανακαλύψεις είχαν ως αποτέλεσμα νέες δυναμικές πολιτικής οικονομίας και ασφάλειας μεταξύ των κρατών. Παρ' όλο που η Ανατολική Μεσόγειος έγκειται περιφερειακά στο κομμάτι της συνολικής περιοχής της Μεσογείου και όχι ανεξάρτητα σαν περιφέρεια, δηλαδή ένας πιο σύντομος όρος θα ήταν ο όρος της υπό περιφέρειας. Επιπρόσθετα, καταλαβαίνουμε τη σημαντικότητα της ανακάλυψης των υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο λόγω του ότι οι μεγάλες δυνάμεις επιζήτησαν την παρουσία τους στην περιοχή για τη διεκδίκηση των συμφερόντων τους και την μεγαλύτερη δυνατή αξιοποίηση αυτών²⁴. Μετά τις πρώτες έρευνες στη λεκάνη του Λεβάντε το 2010 όπου βρέθηκε και πρώτη φορά το κοιτάσμα Λεβιάθαν από την Ratio Oil, είχε ως αποτέλεσμα αμερικάνικες εταιρείες όπως η Noble Energy και η γαλλική Total να δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για την εξερεύνηση του βυθού της ανατολικής Μεσογείου ανάμεσα στην ΑΟΖ Κύπρου και Ισραήλ, ενώ η ιταλική ENI παρουσίασε αποτελέσματα ερευνών όπου δείχνουν ότι το κοιτάσμα Zohr στην Αίγυπτο έχει τεράστια αποθέματα. Με τις τωρινές ανακαλύψεις υδρογονανθράκων αλλά και τις έρευνες που γίνονται στην Ελλάδα νοτιώς της Κρήτης, η Ανατολική Μεσόγειος μπορεί να χαρακτηριστεί ως η Μέση Ανατολή του φυσικού αερίου. Παρ' όλα αυτά, η ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο έχει δημιουργήσει μία νέα δυναμική περιφερειακής ασφάλειας. ²⁵ Η αναζήτηση, όμως, επιρροής και δύναμης στην περιοχή δυσκολεύει την ενεργειακή και οικονομική συνεργασία μεταξύ των κρατών όπου ανακαλύφθηκαν υδρογονάνθρακες. Επιπλέον, η ανάγκη δημιουργίας ενός αγωγού μεταφοράς των υδρογονανθράκων στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου είναι εξαιρετικά δύσκολη, καθώς ο μεταβαλλόμενος βυθός της Μεσογείου καθιστά τη δημιουργία του αγωγού και τη συντήρηση του εξαιρετικά αδύνατη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιλαμβάνονται τις απειλές ασφάλειας που τείνουν να θέσουν σε κίνδυνο τη σταθερότητα της περιοχής, διότι οι ανακαλύψεις των υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο μπορούν να αναβαθμίσουν οικονομικά τις περιφερειακές σχέσεις.

²⁴ (Χρυσοχού & Δαλακλής *Ανακήρυξη Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) και το Δίκαιο της Θάλασσας (The Declaration of the Cypriot Exclusive Economic Zone (EEZ) and International Law of the Sea Researchgate 2012)*

²⁵ <https://globalriskinsights.com/2019/03/energy-and-security-in-the-eastern-mediterranean/> (προσβαση 13/4/2022)

Παρεμποδίζονται, όμως, από το Κυπριακό ζήτημα και την την έλλειψη υποδομών στην Κύπρο. Για αυτό οι ΗΠΑ χρειάζονται μία ολοκληρωμένη στρατηγική προσέγγιση στην Ανατολική Μεσόγειο που θα σταθεροποιεί την Ευρώπη και τις ανάγκες της και θα μετατοπίζει την ισορροπία της Μέσης Ανατολής προς την πλευρά των ΗΠΑ.²⁶

3.1.1 ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ ΣΥΜΒΑΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΕ

Πώς όμως η Ελλάδα και η Κύπρος θα μπορούσαν να παίζουν σημαντικό και κρίσιμο ρόλο στην ΕΕ μέσω της ανατολικής Μεσογείου; Η ΕΕ πάντα επιθυμούσε την απεξάρτηση από τα ρωσικά αποθέματα φυσικού αερίου και λοιπών μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Οι πρόσφατες εξελίξεις στο ουκρανικό ζήτημα και ο ουκρανικός πόλεμος ο οποίος ακόμα συνεχίζεται παροτρύνει όλο και περισσότερο την ΕΕ προς την απεξάρτηση από τα ρωσικά αποθέματα. Και για αυτό το λόγο τα κοιτάσματα της ανατολικής Μεσογείου αποτελούν μεγάλη ευκαιρία στη μερική απεξάρτηση από τα ρωσικά αποθέματα και σε βάθος χρόνου, εφόσον ανακαλυφθούν περισσότερα κοιτάσματα στην πλήρη ανεξαρτητοποίησή τους, σε συνδυασμό πάντοτε με την ενεργειακή πολιτική της ΕΕ πάνω στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Εξάλλου, η Ρωσία αποσκοπεί στην εξασφάλιση του μονοπωλίου στους ενεργειακούς πόρους της ΕΕ, είτε έμμεσα, είτε άμεσα. Και για αυτό το λόγο προσπαθεί να εξασφαλίσει τη ναυτική παρουσία της, είτε μέσω βάσεων στην ανατολική Μεσόγειο, είτε των ενεργειακών κοιτασμάτων της ανατολικής Μεσογείου μέσω της Gazprom.

Θα μπορούσε όμως και η Κύπρος και η Ελλάδα να αρπάξουν την ευκαιρία και να προμηθεύσουν την ΕΕ; Η Ελλάδα μετά την πολυετή οικονομική κρίση από την οποία βγαίνει, προσπαθεί με ανακηρύξεις και οριοθετήσεις των θαλάσσιων ζωνών της σε Ιόνιο και νοτίως της Κρήτης με την Αίγυπτο να επανέλθει σαν στρατηγικός εταίρος στην περιοχή. Επίσης, σε συνεργασία με την Κύπρο μπορεί να αναβαθμίσει την εικόνα της σε διεθνές επίπεδο μέσω των ενεργειακών κοιτασμάτων, κυρίως προμηθεύοντας την ΕΕ και εξασφαλίζοντας την ενεργειακή ασφάλεια αυτής. Οι δύο χώρες θα αποκτήσουν μεγάλο περιφερειακό ρόλο στρατηγικής σημασίας, καθώς ο αγωγός που θα μεταφέρει το φυσικό αέριο στην ΕΕ από την ανατολική Μεσόγειο θα περνάει από τις δύο χώρες και είναι ο EastMed. Παράλληλα, η ΕΕ θέλει και εστιάζει σε μία πιο ολοκληρωμένη αγορά ενέργειας στην ανατολική Μεσόγειο, δίνοντας έτσι στην περιοχή μία τεράστια άνοδο στη γεωπολιτική σημασία της.

Τα ενεργειακά κοιτάσματα της ανατολικής Μεσογείου μπορούν στο σύνολό τους να καλύψουν εν μέρει τις ανάγκες της ΕΕ, αν και εφόσον ανακαλυφθούν και αξιοποιηθούν πλήρως όλα τα αποθέματα

²⁶ https://www.foreing.senate.gov/imo/media/doc/062618_Mitchell_testimony.pdf (προσβαση 15/4/2022)

της ανατολικής Μεσογείου. Μέχρι πρότινος η ΕΕ εισήγαγε το μεγαλύτερο μέρος του φυσικού αερίου της από τη Ρωσία, την Αλγερία και τη Νορβηγία, όπως και το αργό της πετρέλαιο από τη Ρωσία και τη Λιβύη. Οι εισαγωγές αυτές μας δείχνουν ότι οι εισαγωγές μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε μεγάλο βαθμό από τρίτα κράτη συμβάλλουν σημαντικά στην ενεργειακή ασφάλεια, καθώς και πόσο εύκολα μπορεί να τεθεί αυτή σε κίνδυνο. Οι στόχοι της ΕΕ για την ανατολική Μεσόγειο, ιδιαίτερα μετά τις αραβικές εξεγέρσεις, βασίζονται σε δύο πυλώνες: τη σταθερότητα και την περιφερειακή ασφάλεια στην περιοχή, στο συντονισμό μεταξύ των κρατών αυτής και η δημιουργία μονάδων παραγωγής και διανομής του φυσικού αερίου.

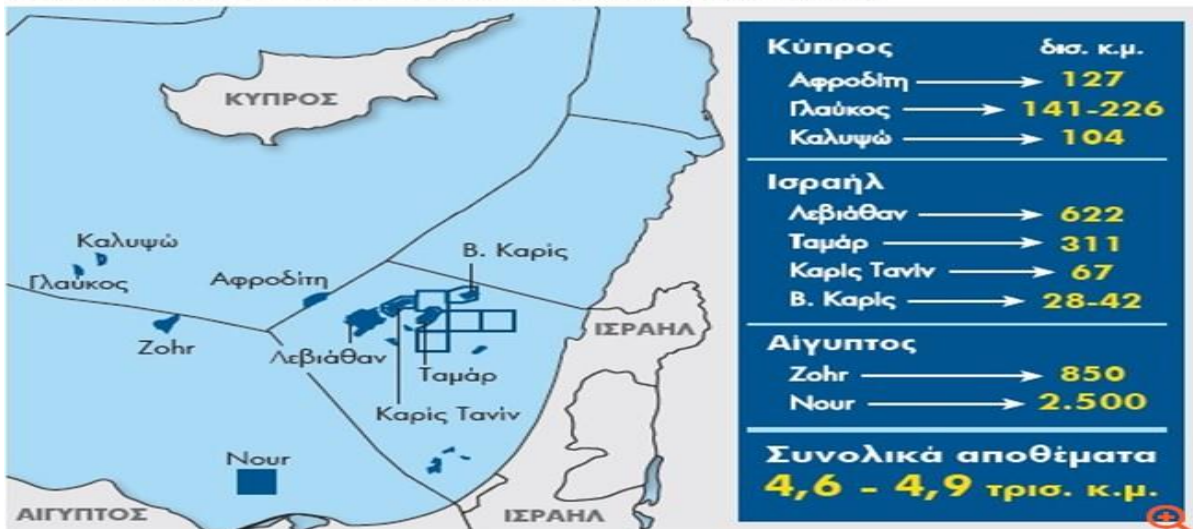
- Ο πρώτος πυλώνας που αφορά την περιφερειακή ασφάλεια και τη σταθερότητα της περιοχής τα τελευταία έτη τείνει προς την αποσταθεροποίηση της περιοχής 1) λόγω του Παλαιστινιακού, καθώς και τη δράση της Χεζμπολάχ, είτε μέσω Λιβανού, είτε μέσω Συρίας ,την έμμεση δράση του Ιράν έναντι του Ισραήλ και τη συνεισφορά του και τη στήριξη του προς τη Χεζμπολάχ, το συριακό εμφύλιο καθώς και την τουρκική προκλητικότητα απέναντι στην Ελλάδα και στην Κύπρο, καθώς και τη συνεχιζόμενη επί κοντά μία πεντηκονταετία παράνομη κατοχή της μισής σχεδόν Κύπρου.
- Ο δεύτερος πυλώνας έχει να κάνει με την υλοποίηση και την κατασκευή παραγωγής και διανομής του φυσικού αερίου. Η ΕΕ έχει χρηματοδοτήσει επανειλημμένα τα προηγούμενα έτη μελέτες για την κατασκευή του EastMed κατά 50% και συνεχίζει να χρηματοδοτεί το έργο, αν και όποτε περατωθεί, ύψους 20 δισεκατομμυρίων ευρώ.²⁷

3,2 ΟΙ ΠΟΣΟΤΗΤΕΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΣΕ ΝΟΥΜΕΡΑ

Βάσει των όσων αναφέραμε προτύτερα, η ανατολική Μεσόγειος έχει μεγάλες ποσότητες φυσικού αερίου. Εξάλλου, αυτό μπορεί κάποιος να το καταλάβει από το μεγάλο ενδιαφέρον το οποίο δείχνουν μεγάλες δυνάμεις όπως η Ρωσία και ΗΠΑ στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Ποιες είναι οι ποσότητες φυσικού αερίου οι οποίες υπάρχουν στο βυθό Ανατολικής Μεσογείου;

²⁷ [Ο πόλεμος των αγωγών στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο \(energypress.gr\)](http://energypress.gr) (προσβαση 15/04/2022)

ΟΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

28

3.1.2 ΙΣΡΑΗΛ

Το Ισραήλ με την εταιρεία Noble Energy ήδη από το 1999 βρήκε 31 δισεκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου στα πεδία Noa και Mari. Μεταξύ Ιανουαρίου 2009 και Δεκεμβρίου 2010, η ίδια εταιρεία ανακάλυψε στα πεδία Dalit και τα Tamar σύνολο 467 δισεκατομμυρίων κυβικών ποδιών φυσικού αερίου, μία από τις μεγαλύτερες ανακαλύψεις φυσικού αερίου της τελευταίας δεκαετίας.

3.1.3 ΚΥΠΡΟΣ

Η Κύπρος ανακήρυξε την ΑΟΖ της στην πρώτη πενταετία του 2000 προσδιορίζοντας και τα οικόπεδα τα οποία θα γινόντουσαν έρευνες για φυσικό αέριο. Το 2011 έγινε η πρώτη ανακάλυψη από τη Noble Energy στο οικόπεδο 12 της Αφροδίτης. Στις αρχές του 2018, η Ιταλική ENI ανακάλυψε κοιτάσματα φυσικού αερίου στον στόχο Καλυψώ του οικόπεδου 6. Υπολογίζεται δε ότι περιέχει 6-8 τρις κυβικά πόδια φυσικού αερίου με δυνατότητα ανάκτησης 600-700 εκατ. βαρέλια αντίστοιχα πετρελαίου. Το συγκεκριμένο κοιτάσμα χαρακτηρίστηκε σαν ένα μικρό Zohr υποδεικνύοντας τις πιθανότητες για σύνδεση με το κοιτάσμα της Αιγύπτου Zohr. Στις αρχές του 2019, η ExxonMobil ανακάλυψε στο τεμάχιο 10 το κοιτάσμα Δελφίνι που αποδείχθηκε μη αποθεματικό, καθώς και το Γλαύκος, το οποίο φέρεται να έχει αποθέματα μεταξύ των 5 και 8 τρισεκατομμυρίων κυβικών ποδιών φυσικού αερίου.

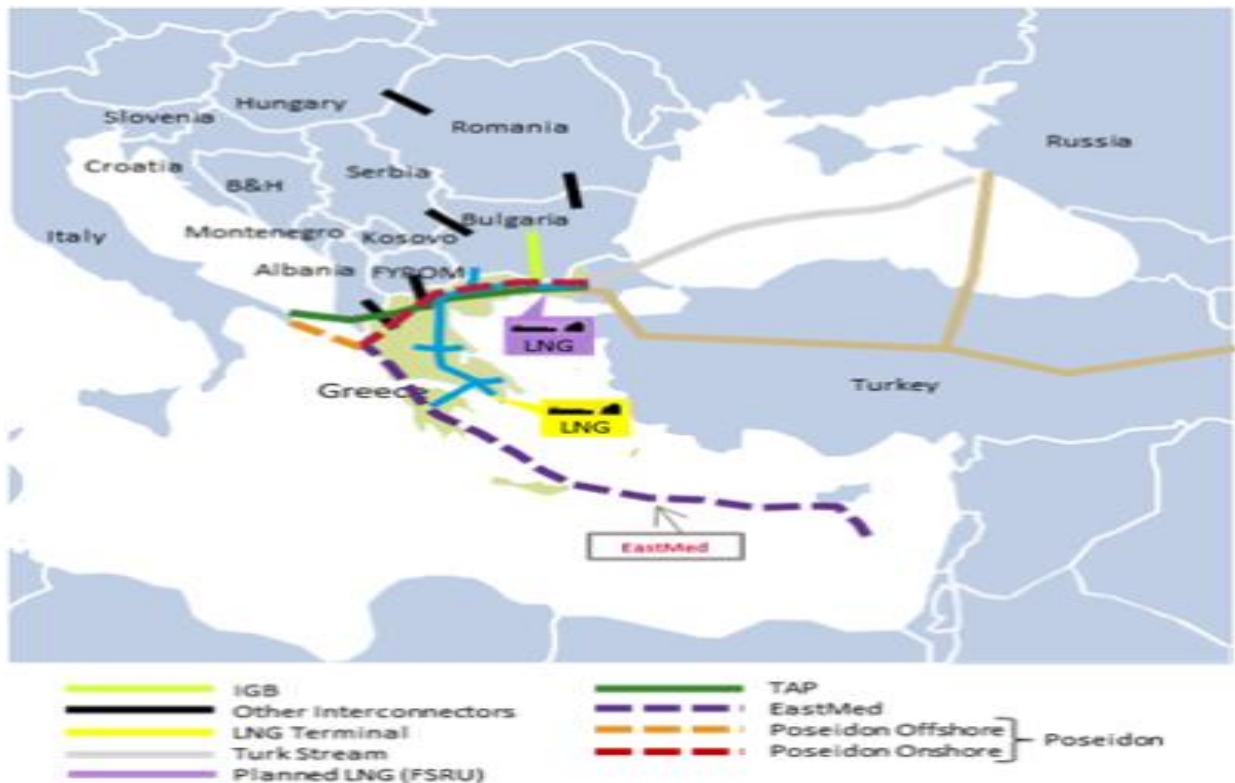
²⁸ <https://www.capital.gr/energeia-2019/3358727/pos-i-mesogeios-egine-to-next-big-thing-tou-oilindustry>

Βέβαια, οι ανακαλύψεις στο οικόπεδο 10 δεν έχουν ερευνηθεί περαιτέρω από την ExxonMobil λόγω της τουρκικής προκλητικότητας στην περιοχή.

3.1.4 ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Η περίπτωση της Αιγύπτου δεν διαφέρει από τις περιπτώσεις Ισραήλ και Κύπρου, καθώς έχει τα μεγαλύτερα αποδεδειγμένα αποθέματα μέχρι στιγμής στην ανατολική Μεσόγειο. Η Αίγυπτος ανακάλυψε το κοιτάσμα Zohr το 2015, επίσης από την ιταλική ENI και υπολογίζεται ότι το μέγιστο απόθεμα του είναι στα 850 δις κυβικά μέτρα. Επίσης, πρόσφατα η Αίγυπτος ανακάλυψε φυσικό αέριο 50 χιλιόμετρα από τις ακτές της, στο πεδίο Noor, εκτιμώντας ότι τα αποθέματά του είναι στα 255 δις κυβικά μέτρα φυσικού αερίου. Παρατηρούμε ότι τα αιγυπτιακά αποθέματα μέχρι στιγμής υπερτερούν στο σύνολό τους από τα ισραηλινά και κυπριακά αποθέματα. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι οι ανακαλύψεις της τελευταίας δεκαετίας δίχως να έχουν ολοκληρωθεί, δίνουν στην λεκάνη της ανατολικής Μεσογείου εξαιρετική δημοσιότητα λόγω των υπαρκτών και υποθετικών κοιτασμάτων, προσεγγίζοντας όλο και περισσότερο τις διεθνείς εταιρίες. Παρ' όλες όμως τις ανακαλύψεις και τις έρευνες για επιπλέον αναφορές σχετικά με τα κοιτάσματα στην ανατολική Μεσόγειο, Ελλάδα και Κύπρος μέχρι και σήμερα δυσανασχετούν στο να εξάγουν -στην περίπτωση της Κύπρου- η και ακόμη να οριοθετήσουν ΑΟΖ -περίπτωση Ελλάδας - λόγω των διαφορών τους με την αναθεωρητική τουρκική πολιτική. Παρακάτω θα δούμε πώς τα τελευταία χρόνια η αναθεωρητική πολιτική Ερντογάν -Τουρκίας έχει επιδράσει στις σχέσεις των κρατών της περιοχής καθώς και πώς επηρεάζει την περιφερειακή και ενεργειακή ασφάλεια.

4. Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΡΓΕΙΑΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΚΑΙ Ο EAST MED

29

Όπως είναι φυσικό, η ανακάλυψη των υδρογονανθράκων στην ανατολική Μεσόγειο κέντρισε και προσέλκυσε μεγάλο ενδιαφέρον από την ΕΕ, η οποία αναζητεί όπως αναφέραμε και πρωτίτερα, την απεξάρτηση από τα κοιτάσματα φυσικού αερίου της Ρωσίας. Για αυτό το λόγο μετά την ανακάλυψη των κοιτασμάτων στα οικόπεδα Levante κι Αφροδίτη, το Ισραήλ προτείνει τον αγωγό EastMed που θα μεταφέρει φυσικό αέριο από τη λεκάνη της Λεβαντίνης στην Κύπρο στον υποσταθμό των Βασιλικών και από την Κύπρο μέσω της Ελλάδας στην ΕΕ μέσω του εταίρου αγωγού Ποσειδών. Ο αγωγός χαρακτηρίστηκε ως έργο κοινού ενδιαφέροντος από την ΕΕ το 2013 βάσει του κανονισμού 347/2013. Το 2015 ξεκίνησε η συγχρηματοδότησή του από την ΕΕ για την έναρξη μελέτης κατασκευής των σχεδίων για το αν ο αγωγός θα μπορούσε να διεκπεραιωθεί. Το 2018 επιβεβαιώνεται η τεχνική του εφικτότητα, η οικονομική του βιωσιμότητα, καθώς και η εμπορική του ανταγωνιστικότητα. Ο αγωγός επιπλέον έλαβε προστιθέμενη αξία λόγω της ενίσχυσης από την ΕΕ, καθώς τα αποθέματα φυσικού αερίου της ανατολικής Μεσογείου θα συνέβαλαν στην ενίσχυση της ενεργειακής ασφαλείας της

²⁹ ΔΕΠΙΑ <https://depa-int.gr/eastern-mediterranean-pipeline/>

Ευρώπης. Παράλληλα, το 2018 η IGI Poseidon υπέγραψε με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σύμβαση επιχορήγησης ύψους 34,5 εκατομμυρίων ευρώ για την τελική μελέτη και ωρίμανση του αγωγού που αυτή περιελάμβανε την περαιτέρω εφαρμογή περιβαλλοντολογικών μελετών, καθώς και τη διενέργεια λεπτομερούς υποθαλάσσιας έρευνας. Το Σεπτέμβριο του 2019 η ΙΝΕΑ εκταμίευσε την προπληρωμή ποσού 13.8 εκατομμυρίων ευρώ για την υποστήριξη του έργου από την επιχορήγηση του συνολικού ποσού που αναφέραμε πριν 34 εκατομμυρίων ευρώ προκειμένου η ΥΑΦΑ ΠΟΣΕΙΔΩΝ να προχωρήσει στην περαιτέρω ανάπτυξη και ωρίμανση του έργου. Στις 2 Ιανουαρίου του 2020 υπογράφηκε από τα τρία κράτη που θα διαπερνά ο αγωγός Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ η τελική συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού.³⁰

Ποια όμως είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του EastMed όπου το καθιστούν δύσκολο προς τη διεκπεραίωση του; Ο αγωγός έχει μήκος 1872 χιλιόμετρα στο σύνολό του, όπου τα 1335 χιλιόμετρα βρίσκονται στον υποθαλάσσιο χώρο, καθώς και 537 χιλιόμετρα στο χερσαίο. Οι αρχικές προβλέψεις για τις δυνατότητες μεταφοράς προβλέπονταν στα 10 εκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου το χρόνο, ενώ πλέον μετά την τεχνική ωρίμανση του έργου προβλέπονται στα 20 εκατομμύρια κυβικά πόδια φυσικού αερίου τον χρόνο.³¹

Αναλυτικότερα, η αφετηρία του αγωγού στη νοτιοανατολική Μεσόγειο μέχρι τη διασύνδεσή του με τον αγωγό Ποσειδών στη Θεσπρωτία χωρίζεται σε τμήματα τα οποία είναι τα εξής

1. 165 χιλιόμετρα υποθαλάσσια από τη λεκάνη της Λεβαντίνη μέχρι την Κύπρο
2. 732 χιλιόμετρα από την Κύπρο μέχρι την Κρήτη υποθαλάσσια
3. 421 χιλιόμετρα από την Κρήτη μέχρι την Πελοπόννησο στα
4. 292 χιλιόμετρα από την Πελοπόννησο μέχρι τον πατραϊκό κόλπο
5. 17 χιλιόμετρα διασχίζοντας τον πατραϊκό κόλπο
6. 245 χιλιόμετρα από τη Δυτική Ελλάδα μέχρι τη Θεσπρωτία.

Ο αγωγός στη Θεσπρωτία θα συνδέεται με τον υποθαλάσσιο αγωγό Ελλάδας-Ιταλίας Ποσειδών μήκους 210 χιλιομέτρων, καθώς και το κόστος δημιουργίας του αγωγού Ποσειδών άγεται στα 900 εκατομμύρια ευρώ. Το σύνολο του αγωγού υπολογίζεται περίπου σε 6 δις ευρώ, παρ' όλα αυτά εάν ο αγωγός μεταφέρει παραπάνω από 10 BCM, αυτό σημαίνει ότι η αρχική απόσβεση του κόστους του αγωγού θα ελαττωθεί χρονικά από την αρχική πρόβλεψη.³²

³⁰ <https://www.brief.com.cy/energeia/eastmed-ta-tehnika-haraktiristika-toy-agogoy> (προσβαση 25/4/2022)

³¹Το ίδιο

³²Το ίδιο

4.1 LNG Η΄ ΝΑ ΜΗΝ LNG

Η δεύτερη άποψη η οποία είχε τεθεί πριν την υπογραφή για την κατασκευή του αγωγού το 2020 και θα ήτανε καλό να την αναφέρουμε, είναι αυτή της μεταφοράς του φυσικού αερίου μέσω φορτηγών πλοίων σε μορφή υγροποιημένου φυσικού αερίου. Τα φορτηγά πλοία θα μετέφεραν το υγροποιημένο φυσικό αέριο μέσω τερματικών σταθμών υγροποίησης από την Κύπρο προς τις αγορές της ΕΕ. Πέραν αυτού, η επιλογή του LNG πέραν της απλοϊκότητας της μεταφοράς και της πιο φθηνής κατασκευής τερματικών σταθμών, δίνει την ευκαιρία πώλησης σε πολλαπλές αγορές από Κύπρο και Ισραήλ σε περίπτωση που η ΕΕ θέλει να στραφεί σε άλλες αγορές. Ένα τρίτο παράδειγμα που Ελλάδα, Κύπρος και Ισραήλ θα μπορούσαν να επωφεληθούν, είναι αυτό της ναυτιλίας, της εφαρμοσμένης μηχανικής και των ναυτιλιακών υπηρεσιών που θα ενισχύσουν σημαντικά τις οικονομίες και την οικονομική ανάπτυξη των τριών χωρών. Οι Έλληνες πλοιοκτήτες από το 2013 έχουν το 25% του συνόλου των παγκόσμιων παραγγελιών σε νέες ναυπηγήσεις, έχοντας ήδη επενδύσει πάνω από 4,5 δισεκατομμύρια δολάρια για φορτηγά πλοία και 4 δις δολάρια για πλοία μεταφοράς υγροποιημένου αερίου και πετρελαίου.

Παρόλα αυτά η ερώτηση που θέτει κάποιος είναι η εξής: Και γιατί να κατασκευαστεί ο αγωγός και να μην επενδύσουμε σε πολλούς τομείς ταυτόχρονα; Πρώτα από όλα, η μεταφορά του φυσικού αερίου μέσω του αγωγού EastMed θα παρέχει στην ΕΕ φθηνότερο μακροχρόνια φυσικό αέριο, θα ενισχύσει γεωστρατηγικά το ρόλο της Ελλάδας και της Κύπρου και θα αναβαθμίσει τη διεθνή στάση και την αξιοπιστία Κύπρου και Ελλάδας ως εταίρων της ΕΕ. Πέραν αυτού, η κατασκευή του αγωγού θα ισχυροποιήσει τη θέση του Ισραήλ απέναντι στην Τουρκία και τον έτερο μουσουλμανικό κόσμο.³³

4.2 Η ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ένας σημαντικός παράγοντας στην περιοχή είναι και η Αίγυπτος. Όπως αναφέραμε στα προηγούμενα κεφάλαια, η Αίγυπτος μέσω των κοιτασμάτων Zohr και Nour ανακάλυψε μεγάλα αποθέματα υδρογονανθράκων στην περιοχή της. Όσο αφορά τον EastMed, η Αίγυπτος εξ αρχής είχε υποστηρίξει το έργο και ιδιαίτερα μετά την συνεχόμενη απομάκρυνση από την Τουρκία. Σημαντικό ρόλο παίζει το γεγονός ότι η Αίγυπτος επί χρόνια έχει ενεργειακές σχέσεις με το Ισραήλ, μέσω διασυνδεδημένου αγωγού για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών των δύο κρατών. Παρ' όλο που η Αίγυπτος το Φεβρουάριο του 2019 είχε απορρίψει τις προτάσεις για την εξασφάλιση ασφαλούς διέλευσης από την ΑΟΖ της Αιγύπτου, με την αιτιολογία ότι ο αγωγός θα ήταν μη βιώσιμος και δαπανηρός, και είχε προτείνει διαφορετικές εναλλακτικές όπως το LNG, η Αίγυπτος έχει εγκαταστάσεις υγροποίησης φυσικού αερίου τις οποίες και εκμεταλλεύεται. Παρ' όλα αυτά, πρώην

³³ Θεόδωρος Καρυωτάκης: *Η ΑΟΖ της Ελλάδας*. Λιβάνη. Αθήνα 2014 (σελ. 115)

αξιωματούχοι της Αιγύπτου δήλωσαν ότι ο EastMed δεν επηρεάζει την Αίγυπτο, αλλά πρόκειται για μια ευκαιρία για μελλοντική συνεργασία στην περιοχή. Το Κάιρο, επίσης, έχει δηλώσει ότι ο EastMed είναι λογικό να εκτείνεται από τα ισραηλινά παιδιά μέσω Κύπρου και Ελλάδας, δύο ευρωπαϊκών κρατών προς την παροχή ενέργειας της ΕΕ. Πρόσθετα, δεν θα ήταν απίθανο στην επόμενη συνεδρίαση του EastMed Gas Forum να συζητηθεί η σύνδεση των αιγυπτιακών κοιτασμάτων στον EastMed. Εάν περατωθεί μία νέα γραμμή από τα κοιτάσματα της Αιγύπτου προς την πορεία του EastMed, η ΕΕ θα εξασφαλίσει περισσότερο φυσικό αέριο από τα ήδη πλεονάζοντα αποθέματα της Αιγύπτου και μεγαλύτερη ανεξάρτηση από τα ρωσικά αποθέματα.^{34,35}

4.3 EASTMED GAS FORUM

Τον Ιανουάριο του 2019 η Αίγυπτος, η Ελλάδα, η Κύπρος, το Ισραήλ, η Ιταλία, η Ιορδανία και η Παλαιστινιακή Αρχή συναντήθηκαν στο Κάιρο για να επισημοποιήσουν τη δημιουργία του φόρουμ για το φυσικό αέριο στην ανατολική Μεσόγειο. Και από την 1^η Μαρτίου του 2021 το forum για το φυσικό αέριο της ανατολικής Μεσογείου θεωρείται επίσημα αναγνωρισμένος οργανισμός, ο κύριος σκοπός του οποίου είναι να λειτουργήσει ως ενεργειακός κόμβος στην περιοχή, που θα φέρει κοντά τους παραγωγούς του φυσικού αερίου, τις χώρες διαμετακόμισης καθώς και τις χώρες καταναλωτές, ευελπιστώντας στην καλύτερη δυνατή περιφερειακή αγορά φυσικού αερίου στην ανατολική Μεσόγειο. Βάσει για το τελικό ανακοινωθέν στη δημιουργία του EMGF (EastMed Gas Forum) είναι να δημιουργηθεί ένα φόρουμ ανοιχτό για όλα τα κράτη της περιοχής και να υποστηρίξει τις προσπάθειες των μελών του, ώστε να επωφεληθούν όλοι από τα αποθέματα φυσικού αερίου μέσω των ήδη υπαρχουσών υποδομών αλλά και την ανάπτυξη νέων υποδομών που θα διευκολύνουν την εκμετάλλευση μελλοντικών ανακαλύψεων φυσικού αερίου. Τον Ιανουάριο του 2020 η Γαλλία έδειξε το ενδιαφέρον της και ζήτησε να ενταχθεί και αυτή ως κύριο μέλος, ενώ οι ΗΠΑ εξέφρασαν το ενδιαφέρον για συμμετοχή έως μόνιμοι παρατηρητές. Οι κύριοι στόχοι του forum είναι οι εξής:

- Υποστήριξη της δημιουργίας μιας περιφερειακής αγοράς αερίου που ωφελεί τα μέλη μέσω της ασφάλειας της προσφοράς και της ζήτησης, βελτιωμένης ανάπτυξης πόρων και κόστους των υποδομών, καθώς και της ανταγωνιστικής τιμολόγησης και βελτιωμένων εμπορικών σχέσεων.
- Εξασφάλιση της ασφάλειας του εφοδιασμού και της ζήτησης των κρατών-μελών, βελτιστοποίηση της ανάπτυξης των πόρων, αποτελεσματική αξιοποίηση των υφιστάμενων και νέων υποδομών, εξασφάλιση ανταγωνιστικής τιμολόγησης και προώθηση βελτιστοποιημένων εμπορικών σχέσεων.

³⁴<https://energypress.gr/news/etoimi-i-aigyptos-na-anevei-sto-arma-toy-agogoy-east-med> (προσβαση 27/4/22)

³⁵<https://globalriskinsights.com/2019/03/energy-and-security-in-the-eastern-mediterranean/> (προσβαση 25/4/22)

- Ενίσχυση της συνεργασίας με την δημιουργία διαρθρωμένου συστηματικού διαλόγου για το φυσικό αέριο, συμπεριλαμβανομένου των περιφερειακών πολιτικών επίσης για το φυσικό αέριο.
- Προώθηση βάσει του διεθνούς δικαίου της καλύτερης κατανόησης της αλληλεξάρτησης και των πιθανών ωφελειών συνεργασίας μέσω διαλόγου μεταξύ των μελών της.
- Υποστήριξη των χωρών παραγωγής και των χωρών με αποθέματα φυσικού αερίου στην περιοχή στις προσπάθειές τους να αποτιμώνται τα υπάρχοντα και τα μελλοντικά τους αποθέματα, ενισχύοντας τη συνεργασία μεταξύ τους, με τις χώρες διέλευσης και κατανάλωσης στην περιοχή, αξιοποιώντας την υπάρχουσα υποδομή και αναπτύσσοντας περισσότερες επιλογές υποδομής για την ικανοποίηση των υπαρχουσών και μελλοντικών ανακαλύψεων.
Εξασφάλιση περιβαλλοντικής βιωσιμότητας της έρευνας, παραγωγής, μεταφοράς και κατασκευής υποδομών και προώθηση της ενσωμάτωσης του φυσικού αερίου σε άλλους ενεργειακούς πόρους, ιδίως ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και στο δίκτυο της ηλεκτρικής ενέργειας.
- Παροχή αρωγής σε καταναλώτριες χώρες, ώστε να καλύψουν τις ανάγκες τους και μαζί με τις χώρες διέλευσης να διαμορφώνουν τις πολιτικές αερίου στην περιοχή, επιτρέποντας έτσι τη βιώσιμη εταιρική σχέση μεταξύ των βασικών παραγόντων της αλυσίδας αξίας της αγοράς αερίου.

Η βάση του forum εδρεύει στο Κάιρο, συμβάλλοντας πολιτικά στο στόχο της Αιγύπτου να καταστεί ενεργειακός κόμβος στην περιοχή. Το forum μέσα από αυτούς τους στόχους μπορεί να χρησιμεύσει ως υπόδειγμα για την προώθηση του πολυμερούς διαλόγου και την προώθηση των σχέσεων μεταξύ των χωρών της περιοχής, την έναρξη ενός διαρθρωμένου και συστηματικού πολιτικού διαλόγου για το φυσικό αέριο που θα οδηγήσει στην ανάπτυξη μιας βιώσιμης περιφερειακής αγοράς φυσικού πεδίου αερίου που θα συμβάλει στην ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας αλλά και τη σταθερότητα της περιοχής.³⁶

³⁶ <https://ypen.gov.gr/forum-fysikou-aeriou-tis-anatolikis-mesogeiou-east-mediterranean-gas-forum-emgf/>
(προσβαση 27/4/2022)

5. ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ

Στο παρόν κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο μετά το 2000. Σκοπός είναι να καταλάβουμε το πώς σκέφτεται η Τουρκία στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου και πώς η εξωτερική της πολιτική επηρεάζει την ασφάλεια της περιοχής.

Μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης υπήρξε υποβάθμιση της Τουρκίας ως εταίρος του ΝΑΤΟ μέσω της γεωστρατηγικής της θέσης, καθώς πλέον δεν υπήρχε η σοβιετική απειλή. Παρ' όλα αυτά, η Τουρκία προσπάθησε να επωφεληθεί από τις γειτονικές της περιοχές με ίδια θρησκεία και ίδια εθνική καταγωγή, προσπαθώντας έτσι να αποκτήσει το ρόλο προστάτιδας χώρας προς τις χώρες με μουσουλμανικό στοιχείο. Αυτό είχε ως σκοπό τα γεωπολιτικά και στρατηγικά οφέλη, τα οποία προσπαθούσε να ανακτήσει λόγω της πτώσης της Σοβιετικής Ένωσης. Πέραν αυτού, η Τουρκία είχε ως στόχο τις πρώην σοβιετικές χώρες της περιοχής του Καυκάσου και της κεντρικής Ασίας, την οικονομική υπέροχη και την αποτροπή της συνεχιζόμενης επιρροής της Ρωσίας στις περιοχές αυτές. Το ίδιο γίνεσθαι προσπαθεί η Τουρκία μετά το 2011 να εγκαθιδρύσει στην ανατολική Μεσόγειο. Από το 2010 μέχρι και σήμερα η Τουρκία προσπαθεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της ανατολικής Μεσογείου, έχοντας καταφέρει να εισβάλλει στο βόρειο Ιράκ, στη Συρία, καθώς και να χειροτερέψει τις διπλωματικές σχέσεις της με το Ισραήλ, ιδιαίτερα μετά το γεγονός με το «Μαβί Μαρμαρά» και πλέον με τη στάση που τηρεί απέναντι στο Παλαιστινιακό. Πέραν αυτού, το ήδη γνωστό ζήτημα που απασχολεί ανατολική Μεσόγειο για σχεδόν μία πενταετία είναι το Κυπριακό.

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου είχε δηλώσει στο βιβλίο «Στρατηγικό Βάθος» μεταξύ άλλων ότι μία «μία Τουρκία που έχει αποκλειστεί από το Αιγαίο και έχει περικυκλωθεί στα νότια από τη ρωμαϊκή διοίκηση της νότιας Κύπρου σημαίνει ότι τα περιθώρια της να κάνει ένα άνοιγμα στον κόσμο έχουν περιοριστεί σημαντικά».³⁷ Συνεχίζοντας, δηλώνει ότι «μία χώρα που παραμελεί την Κύπρο, δεν είναι δυνατόν να έχει έναν αποφασιστικό ρόλο στις παγκόσμιες και περιφερειακές πολιτικές, καθώς αυτό το μικρό νησί κατέχει μία θέση που μπορεί να επηρεάσει άμεσα τους στρατηγικούς συνδέσμους μεταξύ Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής». Αυτή η νέο-οθωμανική στρατηγική κουλτούρα παρατηρείται όλο και περισσότερο κατά τη διακυβέρνηση του ΑΚΡ. Η Τουρκία προσπαθεί να εξομαλύνει τα αισθήματα ανασφάλειας τα οποία προκύπτουν μέσω των εσωτερικών της ζητημάτων, τα οποία βλέπει σαν απειλές στην εξωτερική της

³⁷ Φίλης Κωσταντίνος :*Η Ελλάδα στην γειτονιά της*.Αθήνα.2020 Σελ. 230-231

πολιτική. Διαχειρίζεται τις εθνικές τις ανασφάλειες με εξωστρέφεια αλλά και σε ζητήματα άμυνας, είτε μέσω στρατιωτικής οικονομικής και ιδεολογικής ισχύος.³⁸ Εάν παρατηρήσει κάποιος την ιστοσελίδα του τουρκικού υπουργείου εξωτερικών, το πρώτο από τα 23 ζητήματα τα οποία υπάρχουν είναι η Κύπρος. Η στάση της Τουρκίας έναντι της Κύπρου, πάντα σε σχέση με το Κυπριακό, οφείλεται πρώτον σε ζητήματα που αφορούν την ασφάλεια, τα ενεργειακά, τα οικονομικά και όπως αναφέραμε πριν, τους γεωστατηγικούς λόγους. Και δεύτερον, το εθνικό χρέος της Τουρκίας απέναντι στους Τουρκοκυπρίους. Βάσει αυτού, η Τουρκία θεωρεί ότι η Κύπρος κατέχει σημαντική θέση ως προς τη διασφάλιση της τουρκικής άμυνας και ασφάλειας και είναι ένα από τα πιο ζωτικά εθνικά και στρατηγικά συμφέροντα. Επίσης η γεωπολιτική θέση της Κύπρου και οι σχέσεις της με την Ελλάδα εκλαμβάνονται από την Τουρκία ως περικύκλωση αυτής και μέχρι σήμερα αποτελεί βασικό κομμάτι της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.³⁹

Η Τουρκία βλέποντας ότι η Κύπρος από την αρχή της χλιετίας είχε ορίσει ΑΟΖ και με την Αίγυπτο αλλά και με το Ισραήλ, και την ανακάλυψη των υδρογονανθράκων, προσπάθησε με κάθε δυνατό τρόπο να τις εμποδίσει. Αρχικά, από το 2010 η Τουρκία ανέπτυξε προγράμματα για την απόκτηση γεωτρύπανων, ώστε να μπορεί η ίδια να πραγματοποιήσει έρευνες για την ανακάλυψη υδρογονανθράκων. Δεύτερον, η Τουρκία μη έχοντας υπογράψει την Uncloss3 για το δίκαιο της θάλασσας δρα αυτοβούλως σε ό,τι αφορά το διεθνές δίκαιο της θάλασσας. Τρίτον, παρέχει δικαιώματα ΑΟΖ στο ψευδοκράτος που καλύπτουν και την ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας.

³⁸ Τζιαρας Ζηγωνας : *Διεθνής Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο* .Παπαζηση.Αθηνα.2020.σελ.115

³⁹ (Αλέξης Ηρακλείδης: *Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειος 50+1 όψεις των ελληνοτουρκικών διαφορών* Θεμελιο 2020 σελ.159)

5.1 ΓΑΛΑΖΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ

Ο όρος «γαλάζια πατρίδα» είναι ένας όρος που πρώτα ειπώθηκε από τον ναύαρχο Gem Gurdeniz το 2006. Ο όρος αυτός παρουσιάζει θαλάσσια έκταση που περιλαμβάνει τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου αποκομμένα από την Ελλάδα, την Κύπρο επίσης αποκομμένη και χωρίς τα δικαιώματά της βάσει του δικαίου της θάλασσας, καθώς επιδιώκει μία θαλάσσια περιοχή 460200 χλμ². Πλέον, η «γαλάζια πατρίδα» είναι μία στρατιωτική άσκηση η οποία έχει αποδεκτή κυρίως την Ελλάδα και την Κύπρο. Η «γαλάζια πατρίδα» γίνεται κάθε χρόνο από το 2019 μέχρι σήμερα. Έχει ως σκοπό την αύξηση του ηθικού του τουρκικού στρατεύματος, ιδιαιτέρως μετά το πραξικόπημα του 2016, καθώς και τον εκθιασμό της αμυντικής βιομηχανίας της Τουρκίας.⁴¹

Μία άλλη προσέγγιση στην οποία θα μπορούσε να αναφερθεί κάποιος, είναι το ότι η Τουρκία τα τελευταία χρόνια με τη «γαλάζια πατρίδα» αλλά και τον αναθεωρητισμό της στην περιοχή προσπαθεί να αντιδράσει στον γενικό αποκλεισμό από τα υποτιθέμενα συμφέροντά της στην ανατολική Μεσόγειο. Η δημιουργία από τα κράτη της περιοχής του αγωγού EastMed και το EastMed Gas Forum

⁴⁰ <https://www.google.com/search?q=mavi+matan>

⁴¹ Φίλης Κωσταντίνος :*Η Ελλάδα στην γειτονιά της* Παπαδόπουλος.Αθήνα.2020 σελ. 230

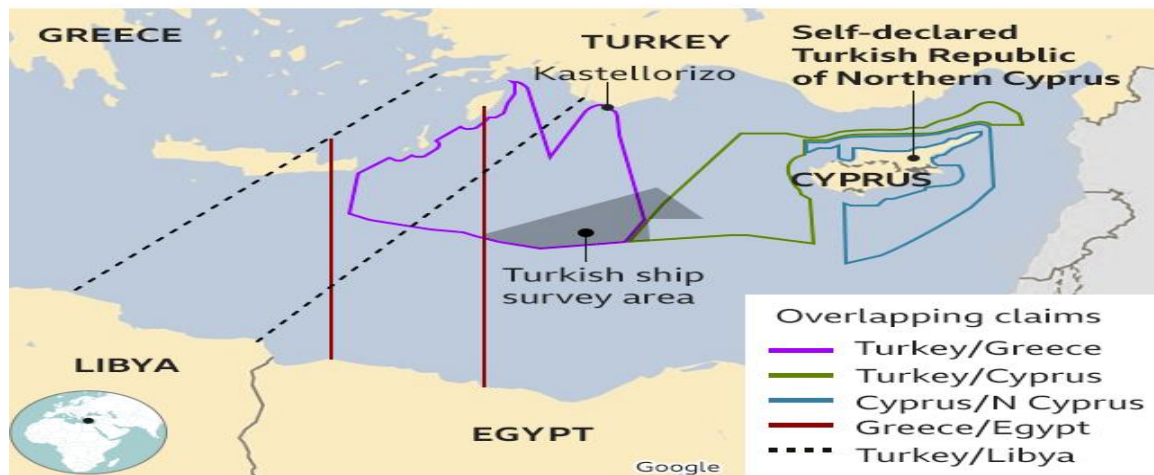
έχουν αφήσει εκτός των σχεδίων τους την Τουρκία, δίνοντας σαφές μήνυμα απέναντι στην τουρκική πολιτική και προσέγγιση.

Αν και η «γαλάζια πατρίδα» στο σύνολό της ήταν σε όλη την τουρκική επικράτεια, η άσκηση εστίασε στην ανατολική Μεσόγειο. Αυτό ήταν μία απάντηση της Τουρκίας προς την Ελλάδα και την Κύπρο για τις τριμερείς συνεργασίες και την αξιοποίηση των κοιτασμάτων. Η «γαλάζια πατρίδα» είναι ένα μέσον το οποίο δηλώνει τη νέα τουρκική στρατηγική στην εξωτερική πολιτική της με κεντρικό άξονα το τουρκικό πολεμικό ναυτικό.

«Γαλάζια πατρίδα» στη γενικότερή της εικόνα προσπαθεί να αναδείξει τις βλέψεις της νέας τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, καθώς και της πολιτικής Ερντογάν που αποσκοπούν στη συνολική εικόνα της Τουρκίας, στην ανάδειξή της σε περιφερειακή δύναμη και περιφερειακών, όχι μόνο στην ανατολική Μεσόγειο και στη Μαύρη Θάλασσα, αλλά στη Συρία και στο Ιράκ.⁴²

5.2 ΤΟ ΤΟΥΡΚΟΛΙΒΥΚΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ

Greece and Turkey have overlapping claims in the Eastern Mediterranean

BBC 43

Έχοντας αναλύσει ήδη τον τρόπο που η Τουρκία προσεγγίζει τα τελευταία χρόνια τα εσωτερικά και εξωτερικά ζητήματα που την αφορούν, χρειάζεται να αναφερθούμε και στο *τουρκολιβυκό μνημόνιο*. Παράλληλα με τη δημιουργία του EastMed Gas Forum και τη διεξαγωγή της άσκησης Γαλάζια Πατρίδα, η Τουρκία στις 27 Νοεμβρίου του 2019 έρχεται σε συμφωνία με την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας (GNA) στη Λιβύη για την οριοθέτηση ΑΟΖ μεταξύ τους. Διερωτώμενος, όμως, κάποιος ο οποίος βλέπει το χάρτη της ανατολικής Μεσογείου, θα αναρωτηθεί πώς είναι δυνατόν, η Τουρκία να

⁴² Τζιαρας Ζηνωνας : *Διεθνής Πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο* .Παπαζηση.Αθηνά.2020.σελ. 116

⁴³ Saragerova, B., 2020. [Greece and Turkey: Energy Security Tensions in the Eastern Mediterranean | Global Risk Insights](#)

οριοθετήσει ΑΟΖ με τη Λιβύη. Η απάντηση είναι ότι δεν γίνεται. Η κίνηση αυτή και η συμφωνία μεταξύ της προσωρινής τότε Λιβυκής κυβέρνησης με την Τουρκία ήταν μία κίνηση ανταγωνισμού, κυρίως απέναντι στην Κύπρο και στην Ελλάδα, καθώς η πρώτη χάνει τις ενεργειακές φιλοδοξίες που έχει στην περιοχή. Εάν κάποιος παρατηρούσε το χάρτη που παρουσίασε Τουρκία και Λιβύη, θα έβλεπε ότι η Τουρκία δεν υπολόγιζε τα νησιά του νοτιοανατολικού Αιγαίου, το Καστελόριζο, αλλά και ένα μέρος της Αιγυπτιακής ΑΟΖ. Αυτή η ενέργεια της Τουρκίας για το μη αποκλεισμό της από "Ελληνικά ύδατα" -κατά την άποψή της- παραβιάζει παράφορα το δίκαιο της θάλασσας και για αυτό οι αντιδράσεις Κύπρου Ελλάδας στον ΟΗΕ ήταν τεράστιες, ως προς τη μη επικύρωσή της. Να σημειώσουμε εδώ ότι η Ελλάδα βλέποντας τα γεγονότα αυτά, οριοθέτησε μέσα σε ένα χρόνο ΑΟΖ με την Αίγυπτο, κάτι το οποίο έρχεται σε αντίθεση με την Τουρκία και τη Λιβύη.⁴⁴ Εν τέλει, το μνημόνιο Τουρκίας και GNA ακυρώθηκε από το εφετείο της Λιβύης τον Ιανουάριο του 2021.⁴⁵

⁴⁴ Saragerova, 2020 [Greece and Turkey: Energy Security Tensions in the Eastern Mediterranean | Global Risk Insights](#)

⁴⁵ [Δικαστήριο της Λιβύης έκρινε άκυρο το τουρκολιβυκό Μνημόνιο - Ειδήσεις - νέα - Το Βήμα Online \(tovima.gr\)](#)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Ανατολική Μεσόγειος ήταν, είναι και θα είναι μία περιοχή που θα απασχολεί τα διεθνή δρώμενα. Τόσο το παλαιστινιακό ζήτημα, όσο και το κυπριακό ζήτημα που μένουν ανεπίλυτα στις μέρες μας, θα συνεχίζουν μέχρι την επίλυσή τους να επηρεάζουν τα έτερα ζητήματα που προκύπτουν στην ανατολική Μεσόγειο.

Η ανάγκη για τη σταθεροποίηση της περιοχής, την εγκαθίδρυση της περιφερειακής αλλά και πλέον της ενεργειακής ασφάλειας, είναι το κρισιμότερο θέμα το οποίο πρέπει να αφορά τα κράτη της ανατολικής Μεσογείου. Αυτό όμως δεν μπορεί να επιτευχθεί εάν όλα τα κράτη της ανατολικής Μεσογείου δεν έρθουν σε μία κοινή πορεία.

Η Κύπρος θέλοντας να εκμεταλλευτεί τους φυσικούς πόρους που βρίσκονται στο υπέδαφός της, είτε για οικονομικούς λόγους, είτε για την επίλυση του κυπριακού, έρχεται αντιμέτωπη με σκληρές προκλήσεις από την Τουρκία, θέτοντας σε κίνδυνο την ίδια, αλλά βάζοντας στη περιοχή γύρω από αυτήν σε μία αβεβαιότητα. Η στάση της Τουρκίας και ο αναθεωρητισμός της μετά το 2010 έχει επιφέρει αποτελέσματα επιδείνωσης των σχέσεων Κύπρου και Ελλάδος αλλά και Ισραήλ, δείχνοντας έτσι την επιθυμία της για ανάδειξη σε περιφερειακή δύναμη. Τα εσωτερικά προβλήματα της Τουρκίας και τα συνεχόμενα μέτωπα που ανοίγει, μας δείχνουν την ανάγκη αυτή.

Επιπλέον, βλέπουμε την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη αυτής πώς επηρεάζονται από τον ρώσο-ουκρανικό πόλεμο, καθώς και την μέγιστη ανάγκη αυτής για μερική ή ολική απεξάρτηση από τα αποθέματα φυσικών πόρων της Ρωσίας. Για αυτό το λόγο, τα κράτη της ανατολικής Μεσογείου επέλεξαν να συνεχίσουν με τον αγωγό EastMed, παρ' όλο που σαν εγχείρημα και έργο καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολο ακόμη και σήμερα, αποδεικνύοντάς μας την πολιτική ανάγκη της ΕΕ για αλλαγή πορείας. Πέραν αυτού ο αγωγός EastMed μέσω της ενεργειακής συνεργασίας και της περιφερειακής συνεργασίας των κρατών Αιγύπτου – Ισραήλ - Κύπρου και Ελλάδας μας δείχνει ότι τα κράτη αυτά της περιοχής δύνανται να συμβάλουν στην ενεργειακή ασφάλεια, αλλά και στην ασφάλεια της περιοχής, προσδίδοντας μέσω του αγωγού μία σταθερότητα στην περιοχή που προκύπτει μέσω των κοινών συμφερόντων των κρατών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΛΕΞΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ :*ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ 50+1 ΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ*..ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ Ν ΕΚΔΟΣΗ. ΑΘΗΝΑ.2020
- ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ ΑΛΕΞΗΣ :*ΕΘΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΘΝΟΚΕΝΤΡΙΣΜΟΣ, ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*.ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΙΔΕΡΗΣ Ι. ΑΘΗΝΑ 2018
- ΑΧΜΕΤ ΝΤΑΒΟΥΝΤΟΓΛΟΥ: *Η ΕΓΓΥΣ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΠΕΡΣΙΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ ΚΑΣΠΙΑ* ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑ .ΑΘΗΝΑ 2010
- ΒΙΒΗ ΚΕΦΑΛΑ: *ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΕΠΥΛΙΤΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ ΙΡΑΚ ΣΥΡΙΑ ΛΙΒΑΝΟΣ*. ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ι.ΣΙΔΕΡΗ 2021
- ΖΗΝΩΝΑΣ ΤΖΙΑΡΡΑΣ :*ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΤΥΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΕ ΜΙΑ ΝΕΑ ΥΠΟ-ΠΕΡΙΦΕΡΙΑ*. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΘΗΝΑ 2020
- ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΡΥΟΤΗΣ :*Η ΑΟΖ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ* ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΘΗΝΑ 2014
- ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΙΛΗΣ: *Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΗΝ ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΑΝΑΤΡΟΠΕΣ ΚΕΡΑΗ ΚΑΙ ΖΗΜΙΕΣ ΣΕ ΕΝΑ ΕΥΜΕΤΑΛΙΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ*. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΗΝΑ 2020
- Π.Κ. ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ :*ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΤΡΗΤΗΓΙΚΑ ΛΑΘΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΥΤΕΥΣΗΣ*.ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ ΑΘΗΝΑ 2020
- ΣΤΑΜΠΟΛΗΣ, Κ., & ΜΕΖΑΡΤΑΣΟΓΛΟΥ, Δ.. *Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ*. ΙΕΝΕ ΑΘΗΝΑ 2018.
- STETTER, S. *OF SEPERATE AND JOINT UNIVERSES: NATIONAL PARLIAMENTARY ELECTIONS IN ISRAEL AND PALESTINE, MEDITERRANEAN POLITICS* 2006.
- SAYIGH. Y, *INCLUDING A FAILED STATE IN PALESTINE, SURVIVAL-GLOBAL POLITICS AND STRATEGY*, 2007.

ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΙΤΑΤΖΗΣ : ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ
ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΚΕΔΙΣΑ .19/03/2017 (προσβαση 15/04/2022)

<https://kedisa.gr/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B3%CE%B5%CF%89%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9/>

Γεώργιος Χρυσοχόου -Δακαλάκης Δημήτριος: *Ανακήρυξη Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) και το Δίκαιο της Θάλασσας (The Declaration of the Cypriot Exclusive Economic Zone (EEZ) and International Law of the Sea) research gate 2012*

[\(PDF\) Ανακήρυξη Κυπριακής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης \(ΑΟΖ\) και το Δίκαιο της Θάλασσας \(The Declaration of the Cypriot Exclusive Economic Zone \(EEZ\) and International Law of the Sea\) \(researchgate.net\)](#) (προσβαση 18/03/2022)

Φακιοιάς Ε. Τ. (1999). *Ασφάλεια, στρατηγική και διαλεκτικός ρεαλισμός: οντολογικά και επιστημονολογικά ζητήματα στη συγκρότηση μιας διαφορετικής προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 100, 79–113. <https://doi.org/10.12681/grsr.753> (25/02/2022)

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/7335/7056.pdf>

(προσβαση 15/03/2022)

Saragerova, B., 2020. Global Risk Insights. [Ηλεκτρονικό] Available at: [Greece and Turkey: Energy Security Tensions in the Eastern Mediterranean | Global Risk Insights](#) (προσβαση 10/03/2022)

Rajiv. S, The Hamas Takeover and it's Aftermath, Strategic Analysis, 2007

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09700160701662336> (προσβαση 20/02/2022)

GUILAIN D. *THE POLITICS OF CORRUPTION IN PALESTINE: EVIDENCE FROM RECENT PUBLIC-OPINION POLLS*, MIDDLE EAST POLICY, 2005.

<https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA136895529&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=10611924&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7E77948c7f>